PAUL CONSTANT

1907

Primăvară, focuri și gloanțe

PAUL CONSTANT

PRIMĂVARĂ, FOCURI ȘI GLOANŢE

Ilustraţii: GYÖRGY MIHAIL

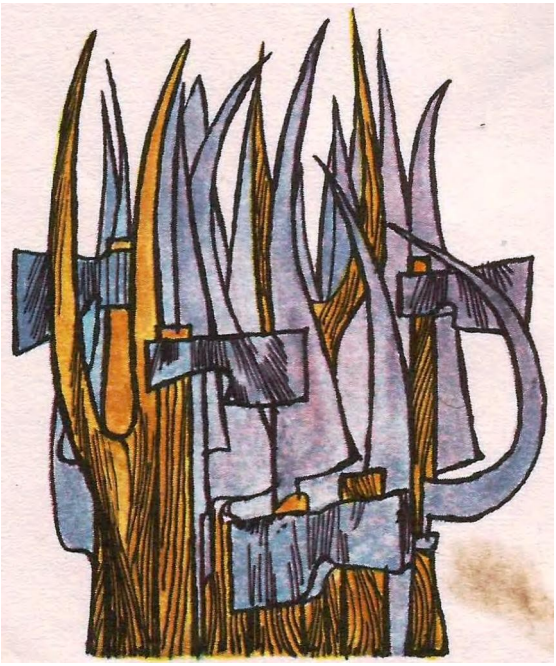

EDITURA ION CREANGĂ, BUCUREŞTI, 1973

Am în faţă unul din acele caiete vechi, cu scoarţele palide şi cu scrisul frumos, caligrafic, atât de cunoscut, al dascălului Nicu. Cerneala violetă şi-a păstrat vie culoarea încât, dacă n-aş şti că mâna care l-a scris se odihneşte demult în pământ, aş putea crede că e rodul unei osteneli de câteva luni în urmă.

Când a murit dascălul Nicu, învăţătorul satului nostru, terminasem şcoala normală şi mă găseam învăţător într-o comună învecinată, de peste deal de noi. Vrând să mă aibă aproape, aşa ca să ne putem vedea cât mai des şi să mă ajute şi pe mai departe cu sfaturile, stăruise din răsputeri să fiu numit prin vecini. Se gândea, poate, că fiind bătrân şi pe prag de pensie să mă aducă în locul lui, ca să nu-i rămână casa lipsită de bucuria unui copil cu care să poată schimba o vorbă, să-l ajute la îngrijirea albinelor şi să nu-i lase grădina împodobită cu straturi de flori să intre în paragină.

[…] și în bunătatea lui de cuget, şi sfătuindu-se cu soţia au hotărât să mă ia copil de suflet. Să mă crească, să mă dea la învăţătură si să se bucure că mi-a făcut un rost în viață de care să fie mândru.

Eram un copil plăpând, orfan şi de mamă şi de tată,

adăpostit în căsuţa unei bătrâne care, cu toată bunătatea ei nu-mi putea da mai mult decât o laviţă aşternută cu rogojină pe care să dorm şi, atunci când se întâmpla să aibă, câte o strachină cu ciorbă de buruieni şi o frântură de mămăligă sau turtă uscată. Dinspre partea rudenilor nu mă puteam aştepta la vreun ajutor. Erau cu toţii săraci, cu căsuţe parcă îngenunchiate, cu pătule prin care băteau vânturile, fiecare cu câte o droaie de copii mereu flămânzi şi zdrenţăroşi. Poate că în sufletul lor le era milă de mine, niciunul însă nu avea putere să mă ajute cu ceva… De câte o vorbă cu care să mă mângâie, nu m-au lipsit. Oamenii din acea vreme, aşa cum îi croise sărăcia şi necazurile, zâmbeau arar şi silnic. În dreptul meu însă se opreau ca să-mi ia seama şi nu pregetau să-mi mângâie părul, crescut peste mărginile căciulii, şi să-mi spună cuvinte de încurajare pe care le puneam la inimă.

Din când în când, după ce ieşeam de la şcoală, dascălul Nicu mă lua cu el acasă, chipurile să-i plivesc buruienile de pe straturile de flori. Nu apucam să fac însă mare lucru, că mă chemau în bucătărie şi mă aşezau în rând cu ei la masă. Cu toate că eram flămând, căutam să mănânc legumit şi cuviincios, ferind să nu-mi cadă din lingură şi să pătez faţa de masă.

Purtându-mă astfel, cât eram eu de copil şi de nepriceput, am început să-mi dau seama că amândoi prind să-şi preschimbe mila în dragoste ca pentru un copil al lor.

Mama Ileana Vornicul, murise la vremea treieratului, la aria arendaşului, pe când arunca snopii de grâu în batoză. O prinsese cureaua şi o izbise cu capul de roată, lăsând-o fără suflare. Oamenii aflaţi la lucru şi-au făcut rotogol în jurul moartei, femeile au început s-o jelească pe înţelesul lor, cu ochii pironiţi pe trupul însângerat al mamei. Şi nimănui nu i-a mai ars să pornească din nou lucrul.

Arendaşul s-a înfuriat atunci şi a început să ţipe la ei şi să-i ocărească de la obraz, arătând că nu-şi poate zăbovi treieratul pentru prostia unei femei care n-a ştiut să umble cu băgare de seamă. Şi asta în auzul tatii Dinu Vornicul,

care era faţă şi sta zdrobit de durere, înţelegând că prin moartea mamei i se prăbuşea un stâlp de reazim în viaţa lui necăjită.

Când l-a auzit pe arendaş batjocorindu-i moarta, şi-a simţit sufletul răscolit de ură, pornirea nestăpânită de a se socoti cu el pe loc. Şi-a şters lacrimile îngroşate de pleavă şi sudori, şi l-a izbit cu toată puterea, însângerându-i faţa şi trântindu-l la pământ, ca să-l poată pisa cu opincile.

— Câine, i-a zis el, nu-ţi este de ajuns că ne istoveşti cu muncile, că nu ne dai în schimb nici cât ne-am ţine zilele? Ia aminte că nu va mai trece multă vreme şi ne vom

răfui şi altfel!

O fi ştiut atunci, tata, ceva din câte aveau să se întâmple?

A plecat şi şi-a înjugat juncanii la car ca să aibă cu ce-o duce pe mama acasă. Pe fundul carului oamenii au aşternut strat gros de paie, ca să nu clatine moarta pe drum.

În urma lui, arendaşul a mârâit printre dinţi:

— Asta ai să mi-o plăteşti tu pe curând, răzvrătitule… Că de-aia avem jandarmi şi judecăţi care să ne dea dreptate!

Tata s-a întors către oamenii care-şi plecaseră capul, şi le-a strigat așa ca să nu rămână unul care să nu audă:

— Vedeţi-vă de treierat, că s-ar putea ca tot ce a rodit de pe urma muncii noastre, al nostru să fie! Răbdarea ne-a ajuns la capăt, şi vremea răfuielilor n-are să întârzie mai mult!

Arendaşul apucase să-şi şteargă faţa de sânge şi să se îndrepte din şale, aşa că a mai putut zâmbi…

— Nu te încrede, Vornicule, că în ziua aia tu ai să fii sub pământ şi copilul tău cerşetor pe drumuri…

Oamenii şi-au reînceput lucrul încruntaţi, cu gândul la vorbele tatei aducând cu prevestirea unui ceas al scăpării lor din sărăcie şi robie.

Arendaşul l-a dat pe mâna jandarmului, omul lui, care vrând să se arate milostiv, l-a lăsat până şi-a îngropat moarta, ridicându-l pentru cercetări atunci când a ieşit pe poarta cimitirului. Două zile şi două nopţi l-a bătut, până i-a zdrobit oasele, făcându-l să zacă pe coaste până către toamnă, căutat de babele meştere ale satului cu oblojeli şi trasuri peste rănile trupului. Proces nu i-a făcut, socotind că-i făcuse el destulă judecată şi că-l răcorise pe arendaş cu prisosinţă.

În primăvara care a urmat, satele s-au ridicat în răscoală împotriva proprietarilor şi arendaşilor de moşii, ca să se scuture de robia clăcii şi să poată avea şi ei o viaţă mai omenească. Hambarele au fost sparte, bucatele şi

vitele împărţite între oameni, conacele au fost aprinse, odată cu catastifele în care se arătau banii și muncile cu care erau ţinuţi datori oamenii după socotelile mincinoase ale arendaşilor şi proprietarilor de moşii.

Dar a venit armata ca să potolească răscoala. Au tras atund cu tunurile, cu puştile, dărâmând casele de adăpost ale oamenilor, au omorât bărbaţi, femei şi copii ca să vâre în sperieţi pe ţărani şi să-i aducă la supunere.

Printre trupurile morţilor din acele zile l-am găsit şi pe tata. Rămăsese cu faţa nepigulită de hereţi sau de ciori, şi parcă zâmbind.

Rămăsesem orfan de amândoi părinţii, copleşit de întristări, la vârsta când copiii au dreptul să râdă, să se scalde în razele soarelui, să zburde şi să se bucure de frumuseţile pământului.

Eram de o vârstă prea fragedă ca să ştiu şi să-mi amintesc de toate câte s-au întâmplat atunci.

Numai atât, că şcolarii se răzleţiseră şi că dascălul Nicu fusese pornit între baionetele soldaţilor, ferecat în frânghii, poate să fie cercetat şi judecat de domnii de la oraş, poate împuşcat pe drum şi lăsat pe o margine de şanţ să putrezească.

Când l-am văzut înapoiat la şcoală, cât eram de copii, am simţit că ni se înmoaie sufletul. Şi am plâns, pentru morţii noştri, pentru cei ce scăpaseră de urgie, între care puneam, în primul rând, pe dascălul Nicu, părintele nostru sufletesc.

Într-una din zile, dascălul Nicu m-a dus cu el acasă, şi şi-a chemat soţia ca să fie faţă la ce avea să-mi spună. Era între ei o înţelegere mai de mult, şi vrea s-o desăvârşească acum.

Mi-a pus palma pe creştetul capului şi m-a întrebat cu glas care mi s-a părut că-i tremură:

— Măi Ionică, vrei tu să fii copilul nostru? Să nu mai aştepţi de la mila oamenilor să-ţi întindă un codru de mămăligă şi nici să mai dormi pe aşternut de rogojină… L-am cunoscut pe taică-tău, Dinu Vornicul, şi aşa cum te ştiu

copil cuminte, avem să te creştem şi să te dăm la învăţătură, ca să ne pomeneşti ca pe nişte părinţi făcători de bine. Fără să-ţi pretindem să uiţi de părinţii care ţi-au dat viaţă şi au avut parte de moarte fără cuviinţă, înainte de a te fi văzut om.

Şi s-a ţinut de cuvânt.

Multă vreme, în chip vinovat, am lăsat să se prăfuiasca masa de scris a dascălului Nicu, încărcată de cărţi și caiete cu însemnări. Când mi-am dat mai bine seama că aceste însemnări pot spune ceva, poate faptele petrecute într-o trăire de om, am început să le răsfoiesc. Văzându-mă, mama s-a oprit în pragul uşii, cu mâinile împreunate a smerenie. Şi a lăcrimat, ştiind că cercetând aceste însemnări voi pătrunde şi voi cunoaşte mai bine sufletul celui ce le-a aşternut pe hârtie. Şi prin asta îl voi iubi şi mai mult.

Iată unul dintre caiete, pe a cărui copertă dascălul Nicu a scris cu litere ca de tipar, închise în chenar, titlul cuprinsului:

«SCURTĂ ISTORISIRE
CU PRIVIRE LA UNELE ÎNTÂMPLĂRI
PE CARE LE-AM PETRECUT
ÎN VIAȚA MEA DE ÎNVĂŢĂTOR»

M-am născut în satul Mălăeşti, de din sus de apa Amăradiei. Că m-am născut în sat este un fel de a vorbi, întrucât locul naşterii mele a fost în lunca apei, unde mama se găsea la seceră pe moşia boierească.

Femeile aflate în câmp s-au adunat în jurul mamei, şi după ce m-au luat şi m-au scăldat în apa Amăradiei, m-au înfăşurat într-o mânecă de cămaşe ca să nu cad în necaz de răceală, apoi m-au pus în braţele mamei, urându-i să aibă parte de mine. După care fiecare şi-a reluat secera de coadă şi şi-au văzut de muncă.

După scapătul soarelui, mai înzdrăvenită în puteri, mama m-a luat în braţe şi m-a dus acasă, unde a cerut

celorlalţi fraţi să se mai înghesuie pe pat şi să-mi facă şi mie loc.

Pe tata îl chema Constandin, pe mama Ilinca, amândoi pălmaşi pe moşia altădată stăpânită de-a valma de logofătul Manolache Pârâianu, de polcovinceasca Păuna Georogeanca, şi de slugerul Ion Sâmboteanu. Moştenitorii lor vânduseră mai toată moşia unui ciocoi, Nae Pop, care nu mai ştia nici el câte sute de pogoane avea şi pe unde mai erau, şi-şi avea administratori care le chiverniseau. Ce rămăsese nevândut arendau unor străini de satul nostru care nu-şi alegeau mijloacele de a se pricopsi cât mai repede. Spuneau oamenii că erau aceşti arendaşi atât de răi încât atunci când le găseau vreo oaie păscând pe şanţul hotarului lor o tăiau şi o dădeau la câini.

*

Când a fost să mă înscrie la primărie, mi-au pus numele de Nicolae. Mama ar fi vrut să-mi pună numele de Ion, tata însă s-a împotrivit, spunând că Ion este nume de slugă, și că el este sătul de slugărit şi vrea să facă din mine un altfel de om.

În toamna anului în care m-am născut s-a iscat în sat boala pântecarniţii şi mureau copiii pe capete. Nu aveam nici doctor, nici moaşe şi noroc de babele doftoroaie care au început să dea bolnavilor ceaiuri de izmă, de troscoţel, de coada racului şi de vrejuri uscate de castraveţi ca să-i strângă la burtă şi să stingă molima. Şi asta numai din pricină că, flămânzi, copiii se lăcomeau să mănânce coceni de varză rămaşi prin grădini şi pere pădureţe scuturate de vânt şi adunate de prin iarbă. Niciunul dintre fraţii mei nu s-a îmbolnăvit, întrucât mama ţinea ochii tot pe ei, ca să nu cadă într-o astfel de ispită. În schimb, ne umfla burţile cu păsat fiert în lapte de capră peste care, în privinţa mâncării, nu ne mai trebuia nimic

Tata însă suferea de vătămătură şi se înfunda în piept, trăgându-şi răsuflarea ca printr-o ureche de ac. Şi

asta, spunea mama, din pricină că ridicase din greu sacii cu bucate ai arendaşului şi răcise dormind fără aşternut pe prispa casei, ca să prindă de veste când răsare soarele şi să plece la muncă. A murit pe când ajunsesem eu la vârsta de şcoală, şi nimeni nu s-a mai întrebat din ce pricină i s-a tras moartea. Au căinat-o numai pe mama că rămăsese cu o droaie de copii, niciunul mai răsărit, rânduită să ne hrănească muncind singură cu palmele.

Amintindu-şi de vorba tatei că vrea să facă din mine un altfel de om, care să-şi ducă viaţa mai lesnicios, m-a dat la şcoală pe seama dascălului satului, care deşi bătrân şi netrecut prin prea multe şcoli, se dovedea aplecat pentru învăţătura de carte a copiilor. Se străduia, şi avea nădejdea, că măcar pe unul dintre noi să-l vadă ajuns la şcoli mai înalte, aşa ca să-i poată lua locul după ieşirea lui la pensie.

La terminarea celor cinci clase primare, când a fost împărţirea premiilor şi mi-a pus coroniţa pe cap, i-am sărutat mâna, fără ca cineva să mă fi învățat să fac una ca asta. A lăcrimat atunci și mama, a lăcrimat și dascălul.

— Acum ce gând ai cu el, Ilincă? Că nici să-l păstrezi pentru sapă nu te sfătuiesc!

Mama şi-a şters ochii cu un colţ al basmalei, şi a răspuns neşovăit:

— Am să încerc, dascăle, să-l duc la şcoala de învăţători. Şi dacă o avea norocul să reuşească la examen, dumnitale avem să-ţi mulţumim! Măcar pe unul dintre atâţi copii să-l văd mai bine rânduit.

— Aşa să faci, că este bine… Să vii mâine la mine să-ţi fac cererea de înscriere, şi să-ţi spun ce acte îţi mai trebuie.

— Cât despre cheltuială, am să muncesc mai mult, şi am să mă descurc într-un fel…

Auzind-o spunând că avea să muncească mai mult, dascălul a clătinat din cap a tristeţe. O vedea slăbuţă, cu palmele bătătorite de coada sapei, cu ochii duşi în găurile capului.

— Bine, Ilincă, ai să te descurci. Cei şase ani de învăţătură ai băiatului au să treacă greu pentru tine. După care ai să te bucuri că toate ostenelile tale n-au rămas fără folos.

*

Când s-a apropiat timpul să plec la examen, mama nu şi-a mai găsit potolul. Mi-a cârpit pantalonii, mi-a spălat primenelile pe care le-a socotit mai bune, mi-a lustruit bocanci cu vacs. A umblat prin sat şi nu s-a lăsat până nu a găsit un cauc de făină din care să-mi coacă o turtă de pâine pentru drum, a strâns lapte din care să-mi facă o sădilă cu brânză. Într-o zi a ridicat capacul laviţei şi a scos o trâmbă de postav. Era ţesut de ea de cine ştie când, după culoare nici negru nici cafeniu. Îl vopsise cu zeamă de coji de nuci verzi şi nu se arăta chiar de ispravă. Mama l-a pus în bătaia soarelui ca să vadă daca nu cumva fusese ciuruit de molii, şi a zâmbit mulţumită.

— Din postavul ăsta am să-ţi fac un rând de haine, ca să fii şi tu asemenea celorlalţi şcolari. Învăţătoraşul mamei, învăţătoraş.

Cu o zi înainte de examen, am plecat la Craiova. Dascălul ne-a petrecut până la capul satului, şi ne-a urmărit din ochi până ce drumul s-a cotit şi nu ne-a mai putut vedea. Amândoi, şi eu şi mama, eram încălţaţi în opinci. Până la bariera Craiovei, unde ne-am scos bocancii din traistă şi i-am încălţat, ca să nu fim chiar de râsul orăşenilor.

Şcoala era clădită în marginea Craiovei, acolo unde se ticseau căsuţele sărăcimii, pitite sub smocurile de salcâm, cele mai multe cu garduri de nuiele, cu uliţi în mijlocul cărora se tolăneau câini jigodiţi şi puşi pe pricină.

Am predat cererea de înscriere şi nimeni din cei aflaţi în cancelaria şcolii nu s-a mirat văzându-ne aşa de sărăcuţ îmbrăcaţi. Era o şcoală către care se îndreptau doar copiii de pe la sate, şi nu era unul mai pricopsit

îmbrăcat ca altul. După ce ne-au cercetat actele şi le-au găsit bune, mi-au spus că a doua zi, să viu la examen. De înnoptat am înnoptat dincolo de gardul şcolii, pe un şanţ mai îmbrăcat cu iarbă ca să ne fie mai moale la şale. Nu eram singuri, întrucât pe-delăturea de noi îşi făcuseră culcuş şi alţi părinţi cu copii, care se scumpiseră să-şi plătească o gazdă, sau nu aveau cu ce o plăti.

Făcusem aproape o poştă de drum pe jos, şi din atâta osteneală n-am întârziat să dorm. Pe la o vreme am simţit că mama şi-a scos cojocelul din spinare şi m-a acoperit cu el ca să nu mă prea înfrigoşez.

A doua zi am dat examen şi s-a pus pe geamul uşii de la intrare lista celor reuşiţi. Ne-am înghesuit cu toţii ca s-o citim, aproape îmbrâncindu-ne. Eram trecut întâiul pe listă. Mama, care nu ştia carte, m-a rugat să-i arăt cu degetul unde este trecut numele meu, şi numai aşa m-a crezut. M-a sărutat pe obraz şi au podidit-o lacrimi de bucurie. De când cu moartea tatei i se slăbise inima şi plângea din fiece.

— Învățătorașul mamei, învățătoraș! De ce n-a trăit taică-tău, ca să te vadă ajuns aşa după cum a gândit!

Peste două săptămâni începeam şcoala. Mama a scos din laviţă trâmba de postav şi m-a dus la un cârpaci de croitor din sat să-mi facă haină cu guler încheiat la gât, şi pantaloni mai lunguşori, aşa ca să-mi fie buni şi peste câţiva ani când voi mai creşte... Când am ieşit aşa îmbrăcat prin sat, oamenii mi-au şi găsit porecla…

— Uite-l, mă, pe dascălul Nicu al Ilincăi ce fudul s-a îmbrăcat. Dascălul Nicu m-au botezat, şi aşa mi-a rămas numele cât am trăit…

*

Vorba este că mă aşternusem pe drumul cel bun… Cu învăţătura o duceam bine, dinspre partea mâncării în internat, însă, nu puteam să mă laud. Norocul era că în fiecare lună mama îşi lua drumul în picioare ca să-mi

aducă primeneli, şi-şi înfunda traista cu câte o turtă de pâine sau mălai copt în ţăst, cu ouă fierte şi brânză de capră. Şi, din când în când, câte un pui de găină fript, cu care să-mi ies din slăbiciunea trupului. Ştiind-o că nici ea nu prea avea de unde să-mi mai agonisească, de multe ori o rugam să-mi aducă mai rar şi mai puţin.

— Lasă, copile, îmi întorcea ea vorba, că dacă pentru tine este prea mult, mai împărţi şi tu cu alţi copii, care au părinţi la depărtări, sau nu se înlesnesc să le aducă şi lor câte ceva de-ale gurii.

Pe cât era de săracă, pe atât de milostivă era pentru

alţii pe care-i socotea mai săraci decât ea.

Şi aşa, an de an, până am terminat şcoala şi mi-am luat diploma de învăţător şi repartizarea la postul din satul Buzduc. Mama s-a bucurat şi s-a întristat. S-a bucurat că mă văzuse rânduit într-o slujbă care-i umplea sufletul de mândrie şi s-a întristat că nu apucasem să fiu numit în satul nostru aşa ca să-mi poată avea şi pe mai departe grija. Dascălul meu murise, înainte de a apuca să iasă la pensie, şi locul fusese ocupat de un altul.

*

Am căutat pe harta Olteniei ca să văd unde se află Buzducu, şi nu l-am găsit. Pe bună dreptate, mi-am închipuit atunci, că trebuie să fie vorba de un sat prea mic, care nu-şi avea rostul să fie însemnat pe hartă. Tot cercetând însă din om în om, am găsit un mălăeştean, rudă de-a mamei, care mi-a spus că ştie el, de la un drum pe care-l făcuse mai demult la bâlciul Caracalului, şi că mă poate duce cu căruţa. Ne-am învoit din preţ şi am început să mă pregătesc de plecare.

Mama mi-a dat o pălărie şi rândul de haine al tatei, pe care nu ştiu să le fi îmbrăcat decât în zilele de praznice, două rânduri de primeneli de-ale fraţilor mai mari, o velinţă de aşternut şi una cu care să mă acopăr, un burduf de perină umplut cu paie pe care să-mi pot răzima capul. Din dosul icoanei a luat un ghemotoc în care-şi avea înnodate micile ei economii, silindu-mă să le iau, ca să am de cheltuială până oi lua şi eu leafa. Cât despre mâncare, mi-a îndesat în traistă atât cât să-mi ajungă pentru o săptămână.

Când cărăuşul a dat bici cailor, mi-am mai întors capul ca să-i mai văd pe-ai mei. Fraţii aruncau cu căciulile în sus, în chip de urare, mama îşi acoperise faţa cu şorţul şi plângea ca pentru o despărţire lungă.

Caii s-au întins mai bine la drum, gândurile mele au început să gonească spre satul în care avea să se

plămădească viaţa care-mi sta înainte.

*

Ajunşi în marginea satului în care eram numit l-am rugat pe cărăuş să lase caii la pas, aşa ca să pot lua seama caselor de pe lungul uliţei şi, poate, să descurc printre ele clădirea şcolii. Erau una ca alta de amărâte, cu acoperişuri turtite, cu garduri din nuiele împletite în dosul cărora se vedea câte o vacă de-i puteai număra coastele, câte un porc care râma slobod în căutarea hranei. De la prima vedere mi-am putut da seama că am încăput într-un sat mic şi sărac. Cărăuşul văzuse şi el acest lucru şi a clătinat din cap a tristeţe:

— Măi nepoate, nici noi nu suntem pricopsiţi, dar tare mă tem că ăştia ne întrec în sărăcie!

Pe la mijlocul satului o casă cu ziduri stropite de noroi şi tencuieli căzute, după sticlele din fereastră părând să fie cârciumă, alături de ea o alta la fel de ponosită cu o firmă de tinichea ruginită pe care scria: Bancă Populară…

Luându-mi seama că-mi lungesc privirile către sfârşitul satului, până acolo unde se vedeau două case înalte şi cu acoperişuri de tinichea, cărăuşul mi-a risipit amăgirea de care mă lăsasem învăluit.

— Nu te mai uita într-acolo, că ălea sunt curţi boiereşti. Dacă vrei să-ţi vezi şcoala, uite-o.

Şi a întins coderia biciului, arătându-mi o căsuţă cu o înfăţişare care m-a cutremurat. Fără gard, cu o curte pridididă de bălării, cu ochiuri de geam sparte, cu şindrila de pe acoperiş răscolită de vânturi şi ştirbă.

— Asta să fie şcoala, nene?

— Acum citeşte şi tu ce scrie pe firmă şi ai să crezi…

Am citit şi m-am încredinţat că într-adevăr asta era şcoala satului, pe care din mila stăpânirii trebuia s-o iau în braţe. Am tras căruţa în curte, căruţaşul şi-a deshămat caii ca să odihnească şi să apuce câte o gură de iarbă.

Ca să intrăm în ea, n-am avut nevoie de cheie. Uşile erau deschise şi date la perete. Aveau o singură sală de clasă, câteva bănci betege şi mâzgălite cu iscălituri scobite cu briceagul de şcolari, o tablă de scris şi o masă ţinând loc de catedră. În mijlocul tavanului atârna o lampă cu sticla afumată, al cărei rost l-am aflat mai târziu. Lângă sala de clasă, o mică încăpere trecând drept cancelarie.

Am fluierat şi eu şi căruţaşul a pagubă, ne-am uitat unul la altul, parcă întrebându-ne ce este de făcut.

— Eu aş zice, măi nepoate, să te urci în căruţă şi să te înapoiezi acasă. Şi dacă nu te-o numi la altă şcoală, o bucată de pâine oi găsi-o şi la noi în sat.

S-ar fi cuvenit ca în astfel de ceas de cumpănă, să-i ascult sfatul. Eu însă i-am dat un răspuns care l-a uluit:

— Nu, nene, rămân aici… Din ţelina asta, vreau să fac pământ roditor. Aci m-au numit, aci rămân… Caută dumneata prin vecini să găseşti câteva scânduri din care să-mi fac o laviţă pe care să dorm, un om care să se priceapă la aşa ceva. Şi după cum se vor arăta de săritori, am să înţeleg că venirea mea ca învăţător în sat, este sau nu la inima lor.

Cărăuşul a plecat prin sat, fără să se depărteze prea mult. Şi s-a înapoiat cu un dulgher şi doi oameni de ajutor, cu câteva scânduri şi căpriori din salcâm cioplit, din care mi-au încherbat în cancelarie un pat de dormit. În loc de saltea au aşternut un strat gros de otavă uscată ca să-mi fie moale la şale, au presărat peste ea joarde de pelin şi de sulfină, ca să nu fiu supărat peste noapte de purici. Când l-au văzut şi acoperit cu velinţele date de mama şi cu perina la căpătâi, s-au bucurat ca după o ispravă care-şi merita toată lauda.

— Dascăle, ai să dormi aci omeneşte. Nu pune gând să te muţi în altă parte, şi caută să stai lipit de zidurile şcolii. Ispitiri au să-ţi vină ele destule, dumneata însă să nu te laşi învăluit de ele… Şi nici de necazuri n-ai să fii lipsit, dar caută să le birui.

— Aşa, aşa, dascăle, să nu te laşi… Că eşti tânăr, cu

sufletul nespurcat de ispitiri ca unele care au să te bântuie, aşa ca să te piardă. Şi necazurile, câtă vreme vom fi noi pe aproape, ai să le poţi birui.

Vorbeau parcă în ghicitori pe care, aşa cum eram de tânăr şi de nepriceput în vicleşugurile omeneşti, nu le-am putut înţelege în acel ceas.

Gospodărit într-un fel, am plecat la prăvălia satului să-mi cumpăr o lampă cu gaz şi chibrituri, sau dacă nu, măcar o lumânare cu care să-mi luminez locuinţa. Pe cărăuş l-am rugat ca întorcându-se acasă să-i spună mamei că am găsit un sat peste aşteptările mele de frumos în care mă voi simţi bine… Aşa ca să n-o împovăreze de griji, şi s-o facă să plângă.

Când eram în drum spre prăvălie începuse să se însereze. Oamenii satului se întorceau din câmp, de la culesul porumbului, cu osteneala înfăţişată prin mersul lor greoi, parcă împiedicat, fără să le mai ardă de vorbă. Le-am spus «bună seara» şi s-au uitat miraţi în urma mea. Unii dintre ei m-au socotit că sunt vreun nepot de-al proprietarului, judecându-mă după portul meu orăşenesc, alţii că aş fi perceptorul cel nou din comuna de care aparţineau, venit să le încaseze birurile. Cum nici de unul, nici de altul nu aveau niciun fel de bucurie, ridicau din umeri și-și vedeau de drum.

Am intrat în prăvălie şi prin fumul îngroşat de tutun am descurcat câteva chipuri de oameni care-şi aveau paharele cu rachiu pe mese. Marfa din raft a negustorului: opinci de piele neargăsită, un şir de covrigi, fitile şi sticle de lampă, câteva trâmbe de stambă, bulgări de sare şi pachete de tutun, un cazan cu păcură pentru uns osiile carelor. Încolo, sticle de rachiu vopsit în toate culorile.

Intrarea mea în prăvălie i-a făcut pe toţi să-şi răsucească gâtul şi să-mi ia seama. Mi-am cumpărat o lampă cu gaz şi o cutie de chibrituri, şi am dat să plec. De la una dintre mese s-a ridicat un ins şi mi-a tăiat calea. După vorba lui împleticită şi arţăgoasă am înţeles că este

ajuns de băutură. S-a înţepenit mai bine pe picioare şi m-a întrebat, scurt:

— Dumneata cine eşti, si cu ce treburi eşti venit în satul nostru? Te întreb, fiindcă eu sunt *premarele* satului, şi trebuie să ştiu tot ce se întâmplă în el.

— Sunt învăţător, numit la şcoala dumneavoastră.

— Ai ordin?

Ca să nu mai lungesc vorba am scos din buzunar adresa de numire a revizoratului şi i-am dat-o s-o citească. A întors-o şi pe faţă şi pe dos, după care i-a întins-o celuilalt ins cu care sta la masă.

— Ia vezi, domnule Aurică, ce dracu scrie aci, că mi-am uitat ochelarii acasă şi nu pot să văd.

A râs îngroşat şi i-a făcut cu ochiul domnului Aurică. Nu mi-a fost greu să înţeleg că domnul primar nu ştia carte. De la mesele de alături oamenii îşi ţineau ochii pe noi şi-şi ascuţeau auzul ca să ştie cum se vor descurca lucrurile. Domnul Aurică a citit foarte atent adresa, după care s-a rostit ca într-o hotărâre judecătorească:

— Este în regulă, primarule! Are toate drepturile la mână, cu pecetie și iscălitură.

— Atunci se aprobă şi de noi, domnule Aurică. Sau dumneata ai ceva împotrivă?

— Nu, neică. Îmi pare bine că este tânăr şi-l putem forma noi. Şi acum, dascăle, de bine că ai venit, trage un scaun şi stai la masă cu noi, şi pune mâna pe pahar. Pe mine, să ştii şi dumneata, mă cheamă Aurică şi sunt arendaşul moşiei… Cred că avem să ne înţelegem bine.

— De ce să nu ne înţelegem? a împlinit vorba primarul… Că doar în satul ăsta nu suntem decât câţiva intelectuali… Domnul Tache, proprietarul moşiei, dumneata domnule Aurică, jandarmul și cu mine, premarul. Ei, acum că a venit împrejurarea asta, sunt de părere să-l aprobăm şi pe dumnealui. Dumneata ce zici, domnule Aurică?

— Aprob.

— Bravo. Ei, dacă am fi unul cu altul dezbinaţi ce s-ar

alege de noi?

— Ia şi bea, dascăle…

Am băut un pahar, două, până ce faţa cârciumii a început să-mi pară ca prin ceaţă. Pe-delăturea de noi oamenii au început să vorbească între ei, şoptit.

— Să ştii că tâlharul de arendaş are să pună mâna şi pe ăsta.

— N-ar fi de mirare… Băiat tânăr şi nepurtat prin lume, care poate cădea lesne în plasă. N-ar fi de mirare să-l însoare cu fie-sa, ca să-l aibă mai sigur la mână.

Am plecat acasă ameţit şi cu dureri de cap, din pricina băuturii cu care nu eram deprins, a mirosului acru de fum şi de rachiu. Şi m-am culcat fără să mai aprind lampa.

*

A doua zi de-cu-dimineaţă, mi-a bătut cineva în uşă. Când am deschis-o, am dat ochi cu un ţăran tânăr, cu trupul vânjos şi priviri luminoase. Mi-a spus că-l cheamă Dinu Vornicul, pălmaş pe moşia arendaşului, şi că auzind că am venit învăţător în sat, a ţinut să stea de vorbă cu mine.

«Dinu Vornicul! Tata! El a fost care a venit, nechemat, ca să stea de vorbă cu dascălul Nicu! Ce-a vrut să-i spună, aşa ca să merite să fie cuprins în însemnările lui?»

Am ridicat fitilul lămpii, ca să-i sporesc lumina, mi-am apăsat pieptul cu palma ca să-mi potolesc bătăile inimii. Rămăsesem orfan de mic, fusesem crescut cum nu se putea mai bine în casa dascălului Nicu, imaginea părinţilor mei de naştere însă, cu sfârşitul lor dureros, îmi rămăsese în suflet şi nu mă puteam, nu vream să mă despart de ea…

Aşadar tata, Dinu Vornicul a fost un bărbat tânăr, cu trupul vânjos şi priviri care luminau.

L-am poftit să stea pe marginea laviţei, scria dascălul Nicu mai departe şi ne-am pornit vorba. La început tărăgănat şi codit, până la urmă fără ascunzişuri şi ocoluri.

— Dascăle, mi-a spus el, ai fost aseară la cârciuma satului, nevoit să-ţi faci cumpărături. Nu te osândeşte nimeni, însă faptul că ai stat la masă cu arendaşul şi cu primarul, le-a dat de gândit oamenilor şi au intrat la bănuială care n-ar vrea să se adeverească.

— Ce anume bănuială, nene Dinule?

— Că ai fi intrat în gaşca lor, şi cu asta şi-au pierdut încă o nădejde de îndreptare a vieţii satului.

— Dacă m-au judecat astfel, spune-le că sunt greşiţi…

— Asta le-am şi spus-o, fără s-o fi auzit din gura dumitale. Oamenii sunt temători de rău, şi trebuie să-i iertăm dacă greşesc câteodată. Acum n-am venit pentru altceva, decât să vedem, în primul rând, ce putem face ca şcoala noastră să prindă înfăţişare de şcoală.

— Pentru asta cred că o să îngrijească primarul.

Abia mi-am isprăvit vorba, când pe uşă a intrat un bătrân cu priviri năucite, cu un ulcior de apă şi un târn de nuiele în mână. Cu pete albe pe mâinile descărnate şi pe faţă, zdrenţăros şi desculţ.

M-am uitat la el ca la o arătare, şi nu m-am dumerit ce poate căuta.

— M-a trimis domnul primar să fac curăţenie în clasă. Şi să vă aduc un ulcior pentru apă.

Era primul semn de bunăvoinţă al primarului, care se socotea intelectual şi dator să sprijine şcoala. Vornicul a zâmbit cu amărăciune şi l-a rugat să lase târnul şi ulciorul, şi să vină a doua zi pentru curăţenie.

— Este pelagros, boală care ne bântuie satul. Putrezesc oamenii de vii fără vreun fel de căutare. Cu mălai din porumb stricat şi cu ciorbă de buruieni adunate de pe câmp, nu este de mirare că ne-a prididdit pelagra şi că pruncii ni se nasc schilozi.

Bătrânul rămăsese în pragul uşii şi asculta fără să înţeleagă despre ce este vorba.

— Aşa, aşa, moş Nicolae, du-te dumneata să-ţi faci alte treburi, şi vino mâine pentru curăţenie.

— Plec, dar dă-mi o ţigară de tutun.

Dinu Vornicul i-a dat şi ţigara și un gologan de rachiu. Rămăsesem din nou singuri şi puteam vorbi mai departe.

— Ţi-a plăcut cum arată şcoala, dascăle?

— Nu.

— Peste cel mult o săptămână, are să-ţi placă. Am şi eu un copil, şi peste un an, doi, are să ajungă la vârsta de şcoală, şi până atunci vreau ca şcoala satului nostru să fie şcoală, din care copiii să nu ajungă ciobani şi slugi boiereşti.

Şi-a şters fruntea care i se umezise şi s-a răsucit pe laviţă, întărâtat.

— E destul că părinţii acestor copii au dus viaţă de clăcaşi şi s-au anevoit din greu ca să-şi câştige o amărâtă de pâine cu care să-i hrănească. Ne-a lipsit, dascăle, nouă celor mai vârstnici, învăţătura de carte, aşa ca să ne putem da seama de bezna în care trăim. Şi asta numai pentru că aşa au vrut să ne ţină proprietarul şi arendaşii satului care mai mult decât vite de muncă nu ne socotesc. Conacele lor se înalţă parcă înadins ca să ne înfrunte căsuţele şi bordeiele noastre, hambarele lor gem de bucate, pătulele noastre rămân supte şi în ele mor şoarecii de foame.

Se înfierbântase la vorbă, căutând să-şi potolească zăduful care-i îneca sufletul. S-a ridicat în picioare, ca în faţa unei judecăţi căreia vrea să-i ceară dreptatea pentru o întreagă lume de ţărani, hăcuiţi şi îngenunchiaţi de lăcomia proprietarului şi arendaşului.

— Uită-te şi dumneata, dascăle, şi judecă. Ţăranul ară, pune de la el sămânţa, treieră şi duce bucatele în hambar. Proprietarul şi arendaşul ia trei părţi, iar ţăranul numai una. Separat, este îndatorat să-i are fără plată, un pogon de pământ, să-i lucreze cinci zile cu braţele, să-i ducă în toamnă câte o găină şi la Sunt-Petru câte un miel. Toamna, când am isprăvit culesul porumbului şi-l avem făcut grămezi, nu ne dă partea ce ni se cuvine decât la mijlocul iernii, sau chiar în primăvară. Şi asta numai ca să ne înfometeze şi să ne facă să ne ducem la uşa lor şi să ne milogim pentru câte o baniţă de porumb, pe care ne-o socoteşte în bani, pe preţ de jupuială. Păi se poate mai mare batjocură ca asta? Şi nu e numai atât. Aurică, arendaşul, a deschis cârciumă pe numele lui fiu-său, ca să-i

otrăvească pe oameni cu rachiu şi să-i înglodeze în datorii. Împreună cu primarul şi câţiva netrebnici din sat au înfiinţat o bancă, unde omul nevoit să se împrumute, după ce plăteşte camete grele, este obligăt să-i facă primarului, care este preşedinte, o zi de muncă şi o cinste de băutură care costă câţiva lei.

Păi asta este o rânduială care se mai poate răbda? Dar cine să se împotrivească, câtă vreme ştiu că tâlharii ăştia au pe jandarm gata să te stâlcească în bătăi? S-au întocmit aşa ca să te aibă prins ca într-un cleşte, cu care să te strângă să nu mai poţi scăpa.

— Pentru ce nu vă plângeţi prefectului, care s-ar putea să nu îngăduie asemenea nedreptăţi!

Dinu Vornicul a scuturat, scârbit, din mână.

— Şi ce folosim dacă ne plângem? Domnul Tache, proprietarul, a mers cu nelegiuirea până acolo că a intrat cu gardul în pământul cimitirului, aşa, ca să-şi mărească el curtea conacului. Şi nu s-a mulţumit cu atât şi până la urmă a pretins să ne desgropăm morţii şi să ne mutăm cimitirul în altă parte, nu pentru că-i supăra vederea, ci ca silnic sau prin judecată, să şi-l facă el pământ de arătură. Satul tot s-a pus atunci în fierbere, vorbe de ameninţare i-au ajuns la ureche şi a trebuit să-şi lase baltă planul.

Şcoala noastră nu mai este şcoală… Că-i ia proprietarul pe copii la muncile câmpului, la despuiatul ştiuleţilor de porumb, la scărmănatul de lână, la adunatul prunelor pentru cazanele de ţuică. Învăţătorii pe care i-am avut până acum le ştiau frica şi le făceau pe voie. Iar atunci când nu i-au mai putut răbda, în loc să se pună de-a curmezişul, s-au mutat în alte sate.

Dumneata să nu faci una ca asta, dascăle! Să nu te laşi nici ademenit de făgăduieli, nici înfricoşat de ameninţările lor. Şi când ţi-o fi mai greu, să ştii că-ţi ai împrejur un sat întreg care să te sprijine.

Dinu Vornicul, poate gândindu-se că pentru prima zi a întâlnirii noastre vorbise destul, poate că mai având şi altceva de făcut, s-a hotărât să plece. S-a ridicat de pe

marginea patului şi a intrat în sala de clasă unde a dat ocol cu privirea pereţilor, scândurilor de podeală, băncilor. Când s-a lămurit mai bine de felul prăpădit în care sunt, mi-a spus scurt:

— Dascăle, mâine de-cu-dimineaţă să fii aci, că o să avem de lucru și vreau să fii și dumneata de față. Cred că de aci înainte de lampa aia care stă spânzurată de tavan, n-o să mai fie nevoie şi trebuie dată jos.

— Nene Dinule, nu ştiu ce este cu ea și la ce a putut sluji.

— Şcolii cu nimic, şi i-a fost numai de pagubă. I-a slujit însă primarului, pentru nunţi şi petreceri cu băuturi.

*

Pe unde o fi colindat Dinu Vornicul şi pe la ce uşi o fi bătut, că a doua zi l-am văzut cu un cârd de femei şi bărbaţi, ducând găleţi cu var, bidinele de văruit, mături şi scânduri. Au intrat în şcoală, fără să mă ia prea mult în seamă. Şi au început să mătură praful şi păienjenii de pe pereţi, să lipească crăpăturile, să coboare lampa din tavan. Au spoit clasa cu două rânduri de var, au schimbat scândurile putrezite ale podelii şi au spălat murdăria care se aşternuse groasă peste ea. Un dulgher a reparat băncile şi le-a netezit faţa din rindea, aşa ca să nu mai aibă crestături din briceag şi pete de cerneală. Când, către seară, şi-au terminat lucrul, am putut vedea cum trebuie să arate o sală de clasă. Au venit şi a doua zi şi au văruit şcoala pe din afară, au curăţit curtea de mărăcinişuri, ca să aibă unde-şi face recreaţia copii.

Pe la amiază a venit şi primarul. Era tot beat, şi pus pe pricină.

— Cine v-a aprobat, mă, să văruiţi şcoala?

— Ce te superi, domn’ primar, că doar o dregem, nu o dărâmăm!

Iar unul mai slobot de gură, de colo:

— Dumneata când îţi văruieşti casa ceri de la cineva

aprobare?

— Este casa mea, şi n-am nevoie de aprobare.

— Aşa după cum şcoala este casa noastră, a satului.

— Şi lampa pentru ce aţi scos-o din tavan? Am să vă dau în judecată pentru distrugerea averii comunale.

— Nu ţi-a distrus-o nimeni. Dacă vrei, caut-o după uşă şi du-o la primărie. Că de aci înainte nu mai are ce căuta în şcoală!

Vorba asta de pe urmă o rostise Dinu Vornicul. Primarul ne-a tras la toţi o înjurătură, şi a plecat să-i raporteze lui Aurică întâmplarea.

— După mine, domnu' Aurică? una ca asta este mai rea ca o revoluţie. Eu zic să-i raportez şi jandarmului, ca să-i cheme la post, să-i văruiască, aşa ca să nu mai poată sta o săptămână pe coaste!

Mai viclean, arendaşul n-a fost de aceeaşi părere. I-a cerut numai să-i numească pe toţi ca să-i însemneze pe catastif şi la timp potrivit să se socotească altfel cu ei. Nu nai spun că în capul listei m-a trecut pe mine.

— Să fim cu băgare de seamă, primarule, că din prietenia asta dintre învăţător şi Dinu Vornicul s-ar putea să ni se tragă necazuri.

— Asta o cred şi eu, domnu' Aurică… Ar fi bine să-i spunem şi domnului Tache.

— Nu-i nevoie, că ştie şi dumnealui, din câte i-au venit în auz. Noi să ţinem ochii pe ei, ca să le vedem umblările.

*

Începusem şcoala, şi nu mă puteam plânge că nu se adunaseră destui copii. Aşa cum erau de sărăcuţ îmbrăcaţi, mă gândeam că atunci când va începe iarna, numărul lor va scade. Aduseseră bani şi le cumpărasem cărţi de la oraş. De cum le-am dat, au început să le răsfoiască şi să citească prin ele. Cei din clasa întâi s-au oprit la chipurile

abecedarelor şi s-au minunat cât erau de frumoase. Era primul semn că vor fi cu toţii silitori la învăţătură.

Într-una din zile a venit la şcoală însuşi domnul Tache, proprietarul. Cântam cu copiii un cântec învăţat de la dascălul meu din Mălăeşti, cu o melodie şi cuvinte care picurau ca mierea pe sufletul omului. Domnul Tache s-a oprit, rânjit, în pragul uşii, copiii au amuţit.

— Merge, merge, dascăle?

— Ca la început, domnule Tache!

— Lasă-i mai domol, că n-ai fi având de gând să faci din ei primari, învăţători, sau surtucari de oraş?

— Fiecare după cum le-o fi capul, domnule Tache! Eu mă ostenesc să-i fac ca după terminarea şcolii să poată alege!

A luat seama sălii de clasă şi nu mi s-a părut că-l încântă curăţenia ei. Şi a plecat fără să-mi întindă mâna, fără să răspundă copiilor care se sculaseră în picioare, spunându-i bună ziua.

În uşă mi-a spus, cu capul întors peste umăr:

— Până iei leafa, dacă ai nevoie de vreun ban pentru tutun sau un rachiu, poţi să vii la mine, la conac, să-ţi dau.

I-am mulţumit pentru bunăvoinţă însă pragul casei lui nu l-am călcat niciodată.

Veneau la mine tot mai mulți oameni care să stea de vorbă despre nevoile satului. Eram cel mai tânăr dintre ei, se vedea însă că pun preţ pe judecata mea. Cu timpul mi-am dat seama că întreg satul mă cuprinsese în zidirea lui sufletească şi că-şi poate avea în mine o nădejde.

Când a fost să se facă alegerea unui nou preşedinte al băncii populare, la mine în cancelarie s-a hotărât ca oamenii să-şi ia curajul să-l alunge pe primar, şi să pună în locul lui un om care să nu fie nici beţiv, nici necinstit, lucru care s-a şi făcut. S-a cătrănit

atunci domnul Aurică, s-a cătrănit şi primarul, şi toată înfrângerea lor au pus-o pe seama mea.

— Domnu' Aurică, a spus primarul, ne-a tăiat o cracă de sub picioare… Ce crezi dumneata că este de făcut? Mâine, poimâine, ăştia au să facă şi cooperativă, şi te seacă la pungă şi pe dumneata.

Primarului îi păsa de una, lui Aurică de alta care-l îngrijora mai mult. I se împlinise termenul de arendă al moşiei, şi prin oamenii lui auzise că sătenii vor să facă obşte şi să ia pământul pe seama lor. Şi una ca asta tot după povaţa mea. Nu i-a spus primarului nimic, însă hotărârea o şi luase. Fără bancă, ameninţat să rămână fără moşie, cu o întreagă lume ridicată împotriva lui, nu se mai putea suferi. Şi toate, ca un făcut, de când venisem eu în sat.

Într-o zi a venit la mine moş Nicolae, servitorul şcoalei, mi-a zâmbit ca întotdeauna năucit, şi s-a aşezat, fără să fie poftit, pe marginea patului. Nu l-am întrebat ce vrea, mi-a spus-o el singur.

— Ştii, dascăle, că am venit să te omor?

La început am crezut că din pricina pelagrei aiurează, când l-am văzut însă scoţând de sub şubă un cuţit, mi-am dat seama că lucrul nu este de glumă. Mi-am păstrat totuşi cumpătul şi l-am încurcat cu vorba.

— Păi este ascuţit, moş Nicolae?

— Este, dascăle, că acum l-a dat la tocilă domnu' Aurică.

— Şi cine te-a trimis să mă omori?

— Dumnealui. Mi-a spus că pentru treaba asta îmi dă un rachiu şi un pachet de tutun.

— Păi, moş Nicolae, dacă mă omori, nu ştii că intri în puşcărie?

— Domnu' Aurică mi-a spus că la judecată nu-mi face nimic. Că o să vadă că nu sunt în minţile mele, şi-mi dă drumul să vin acasă.

I-am luat cuţitul, care tăia ca briciul, şi i-am pus în palmă atât cât îi trebuia pentru un tutun şi un rachiu.

— Şi lu’ domnu’ Aurică ce-i spun? Că şi el, şi primaru’ mă aşteaptă la cârciumă cu răspunsu’!

— Spune-le că m-ai omorât, şi cosorul l-ai aruncat într-o grădină. Şi să-ţi dea rachiul şi tutunul, după făgăduială.

Spuneau oamenii a doua zi că Aurică şi primarul s-au îmbătat în seara aceea mai rău ca întotdeauna, că au chemat lăutarul să le cânte, şi au chiuit de parcă să crape păreţii cârciumii. Şi nu s-au dumirit de unde li se trăgea atâta veselie, decât atunci când le-am povestit întâmplarea cu moş Nicolae, trimis să mă spintece. Când, ca din întâmplare, m-am întâlnit cu ei, au crezut că sunt strigoi şi şi-au scuipat în sân.

Dinspre partea mea am făcut o scrisoare către proprietarul moşiei arendată lui Aurică, cerându-i ca altă pomană să nu facă pentru amintirea răposaţilor dumnealui părinţi, decât să dea obştii sătenilor pământul ca să-l muncească.

Aurică a prins de veste şi s-a dus la domnul Tache, domnul Tache a pus caii la trăsură şi s-a dus la prefect, prefectul a scris proprietarului în Craiova să nu dea moşia obştii sătenilor, cererea lor aducând a răzvrătire împotriva arendaşului, care are învoieli cum nu se poate mai omenoase.

Şi aşa s-a făcut ca Aurică să rămână şi pe mai departe arendaş, şi sătenii tot robi pe moşia lui.

*

Peste doi ani m-am însurat cu o fată din sat. Hrănit numai cu ouă răscoapte, cu covrigi uscaţi şi cu lapte, mă slăbisem din trup de sta să mă clatine vântul. Fata pe care am luat-o nu ştia carte, şi în privinţa asta nu se deosebea cu nimic de celelalte fete ale satului. Niciuna nu urmase la şcoală, părinţii socotind că pentru o fată învăţătura de carte era de prisos. Era vrednică şi curată, avea o căsuţă cu odăi mirosind a gutui şi busuioc, o grădiniţă cu flori şi

stupi de albine.

La nuntă, în batjocură, Aurică i-a trimis miresii în dar o pereche de opinci şi obiele, însemnând obârşia din care se trăgea, iar mie un şir de covrigi uscaţi.

Eu, unul, nu m-am supărat, înţelegându-i necazul că nu m-am însurat cu fie-sa. Oamenii însă au pus la inimă înfruntarea asta, şi i-au aruncat darul pe fereastră, ştiind că avea cine să-i spună despre felul cum a fost primit.

Mama n-a putut să vină la nuntă. Nici picioarele, nici opincile n-o ajutau să ţină la un drum atât de lung. În schimb mi-a trimis vorbă că s-ar bucura să audă că are nepoţi. O bucurie pe care nu i-am putut-o împlini până la anii când eram ajuns pe prag de pensie şi am scris aceste amintiri.

Acolo, la nuntă, în mijlocul ospăţului, am hotărât să înfiinţăm şi o cooperativă sătească, în care omul să poată găsi din toate câte îi erau de trebuinţă, cu preţuri cinstit socotite.

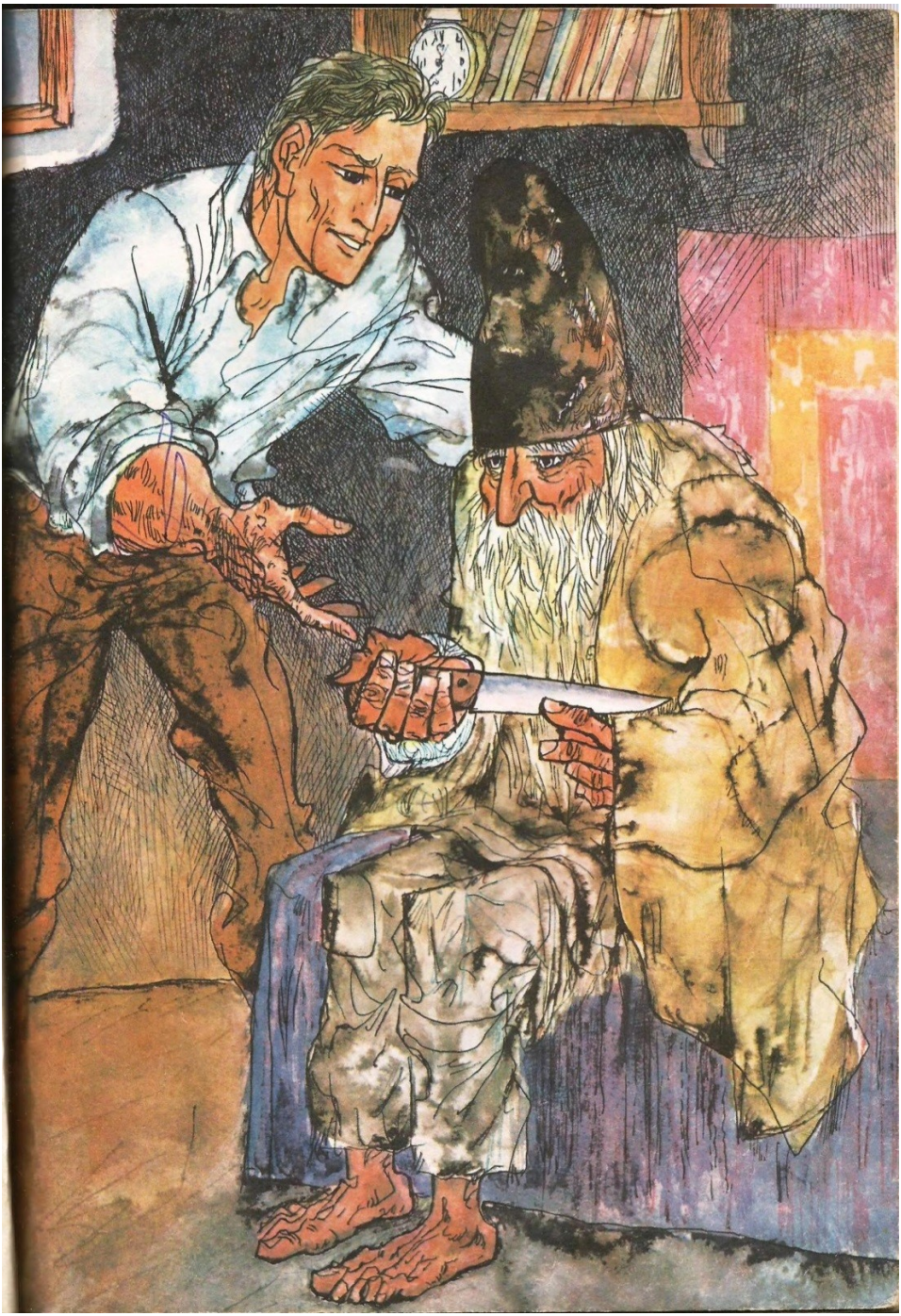

Era încă o palmă dată pe obrazul proprietarului,

arendaşului şi primarului, pe care, cât era el de îngroşat, au simţit-o şi i-a sfârâit la inimă.

Dincolo de apăsările proprietarului şi arendaşului, viaţa satului începuse să se croiască altfel ca până aci. Aveam şcoală, bancă populară, cooperativă sătească. Şi o lume de ţărani care începuse să-şi dea mai bine seama că nu trebuie să rămână şi mai departe de batjocura unor tâlhari.

*

În felul lor primăverile vin cu cer senin, cu miros de muguri care stau să crape, cu înviorarea sufletelor oamenilor. Pământul, răscolit din toamnă de fiarele plugurilor, fumegă în căldura soarelui, vitele adăpostite peste iarnă în grajduri şi coşere se smucesc în ştreanguri şi mugesc, simţind căldura şi mirosul colţului de iarbă. Satele se spală de zăpezi, oamenii, scăpaţi de fumul înecăcios al focurilor din vetre, ies în porţile caselor şi-şi dezgolesc piepturile.

Primăvara anului 1907 n-a mai îngăduit satului să se bucure de frumuseţile naturii. Dinspre părţile Moldovei se prăvăleau norii întunecaţi ai răscoalelor ţăranilor, vuietul lor se simţea tot mai aproape, tot mai înfricoşător pentru stăpânitorii de moşii, care se ştiau vinovaţi că furaseră pâinea de la gura săracului.

Oamenii se adunau în jurul meu să le citesc ziarele. Mă ascultau tăcuţi, cu chipurile încruntate. Simţeam că în gândurile lor asemuiau necazurile satelor care se ridicaseră în răscoală, cu necazurile lor. Şi la ei porumbul sta făcut grămezi pe câmp, fără să li se împartă ce li se cuvenea pentru munca lor, şi la ei, din lăcomia proprietarului şi arendaşului li se îngustase locul pentru păşunatul vitelor, şi la ei oamenii mureau de pelagră şi de boli necăutate. Lăzile de mălai dăduseră de fund, vitele nehrănite îndeajuns ieşiseră în primăvară slăbite, şi se temeau că înjugate la plug vor cădea pe brazdă.

Trăiau cu toţii ceas de cumpănă, dar despre ce trebuiau să facă, nu m-au întrebat niciodată nimic. Sunt încredinţat că în omenia lor au socotit că este bine să mă ţină ferit de întâmplările care aveau să vină şi le plănuiau în ascuns.

Când vâlvătăile de foc s-au apropiat şi ne-au încins satul, domnul Tache s-a furişat pe poteci de picior şi a fugit la oraş.

Aurică însă a rămas ca să-şi păzească cârciuma,

conacul şi hambarele cu bucate.

Se bizuia pe teama pe care o avea satul faţă de el, pe jandarm şi pe cele câteva sluji pe care le îndopa cu băutură ca să le ţină curajul şi să-i apere averea.

Într-o seară a venit la mine acasă Dinu Vornicul, însoţit de câţiva săteni, pe care-i ştiam oameni de ispravă. Am vrut să-i cinstesc cu câteva pahare de vin, niciunul însă n-a vrut să bea. I-am întrebat care este nevoia pentru care au venit?

— Să te rugăm ca mâine să nu ieşi din casă, nici în uliţă. Şi tot ce-i vedea, şi tot ce-i auzi, să te faci că nu vezi şi nu auzi! Aşa că dacă ne-o ieşi rău ce am plănuit, năcazul să fie numai al nostru!

N-am apucat să-i descos despre ce aveau de gând să facă, întrucât s-au arătat grăbiţi şi au plecat. Rămas singur şi căutând să mă descurc din gânduri, mi-am dat seama că erau plănuiţi să se ridice şi ei în răscoală. M-am aşezat pe scaun şi mi-am răzimat fruntea de marginea mesei, căutând să pătrund tainele întâmplărilor pe care le bănuiam. Am auzit deschizându-se uşa şi paşii soţiei, fără să-mi ridic capul. Înţelegând că este mai bine aşa, a plecat în vârful picioarelor, bântuită de grija că trebuia să fi intrat la vreun necaz greu.

Într-un târziu m-am ridicat de pe scaun şi am deschis fereastra. Ca să-mi răcoresc fruntea în răcoarea nopţii, ca să ascult răsufletul satului. Nu se auzea nimic în afară de ciricăitul păsărelelor care se treziseră în cuiburi şi cântatul cocoşilor. Cu toate că ştiam că n-am să pot dormi, am stins lampa şi m-am întins pe pat, îmbrăcat, prididit de greutatea gândurilor. Somnul cel dinspre ziuă m-a biruit, învăluindu-mi liniştitor toată zdroaba sufletească cu vise copilăreşti.

Şi poate că aş fi dormit mult dacă nu auzeam bătând clopotele bisericii, sunete sparte de goarnă, strigătele oamenilor care se îndemnau să meargă la conacul domnului Tache şi al arendaşului. Am dat puţin perdeaua la o parte, ca să le pot lua mai bine seama, şi am vrut să

ies afară să fiu în mijlocul lor. Mi-am adus însă aminte de vorba spusă de-cu-seara de Dinu Vornicul ca să nu ies cumva din casă, m-am gândit că nu aş fi putut cu niciun chip să le opresc furia de care se arătau cuprinşi. Era ca o învolburare de ape ieşite din matcă, împotriva cărora ar fi fost zadarnic să încerci să le pui stavilă.

În acel ceas nu i-am judecat nici că fac bine, nici că fac rău. Şi mi-am plecat capul ca în faţa unui destin care îşi avea rânduielile lui.

Dinspre conacele boiereşti s-au ridicat bâlbări de foc, cerul care arcuia peste sat s-a întunecat de trâmbe de fum. Am înţeles că aprinseseră conacele, dar aş fi dorit să cruţe hambarele cu bucate, ca să nu rămână şi pe mai departe flămânzi. Când i-am văzut trecând cu carele încărcate cu ştiuleţi de porumb, m-am liniştit. Vorbeau între ei strigat, se înveseleau făcând glume.

— Asta zic şi eu că este dreptate. Să mai luăm şi noi trei părţi, şi ciocoiul una…

Răscoala a ţinut trei zile şi s-a potolit singură, ţăranii socotind că-şi răcoriseră sufletele îndeajuns. Se credeau stăpâni pe moşii, începuseră să plănuiască felul în care să-şi împartă între ei pământul. Se amăgeau că dinspre partea guvernului ţării vor găsi înţelegere, şi că se va face lege ca tot omul care asudă pe ogoare, să aibă pâine pe masă.

*

A patra zi a venit armata ca să-i prindă pe răsculaţi. La vederea ei oamenii au plecat fugari prin pădure, peste dealuri, s-au ascuns prin porumbişti. Soldaţii s-au răsfirat ca o pânză şi au început să-i caute pe de-a rândul, ca la o vânătoare de fiare sălbatice. Din inima pădurii se auzeau împuşcături în răstimpuri dese, femeile şi copiii ţipau de spaimă atunci când vedeau soţii şi părinţii mânaţi de la spate cu împunsături de baionetă, către şcoala din care făcuseră temniţă, împuşcau orbiş, şi de mirare e că nu le-

au aprins casele şi nu le-au prăbuşit bordeiele de adăpost. Acolo unde găseau grâu în lăzi sau porumb în pătule, sileau femeile să-l pună în cară şi să-l ducă la curţile boiereşti, socotindu-l lucru de furat.

Ca unul care nu mă ştiam cu nimic vinovat, am ieşit în uliţă ca să-mi dau mai bine seama de ce se întâmplă. Satul arăta pustiu şi bântuit de spaime, fără ţipenie de om de la care să aflu ceva. Pe o margine de şanţ l-am întâlnit pe moş Nicolae, pelagrosul, care mi-a cerut o ţigară de tutun. Nu-l interesa răscoala, era numai nemulţumit că se închisese cârciuma. După ce a slobozit un fum s-a mai adunat în minţi, şi mi-a zâmbit.

— Ştii, dascăle, că acum nu te mai omor eu, o să te omoare armata.

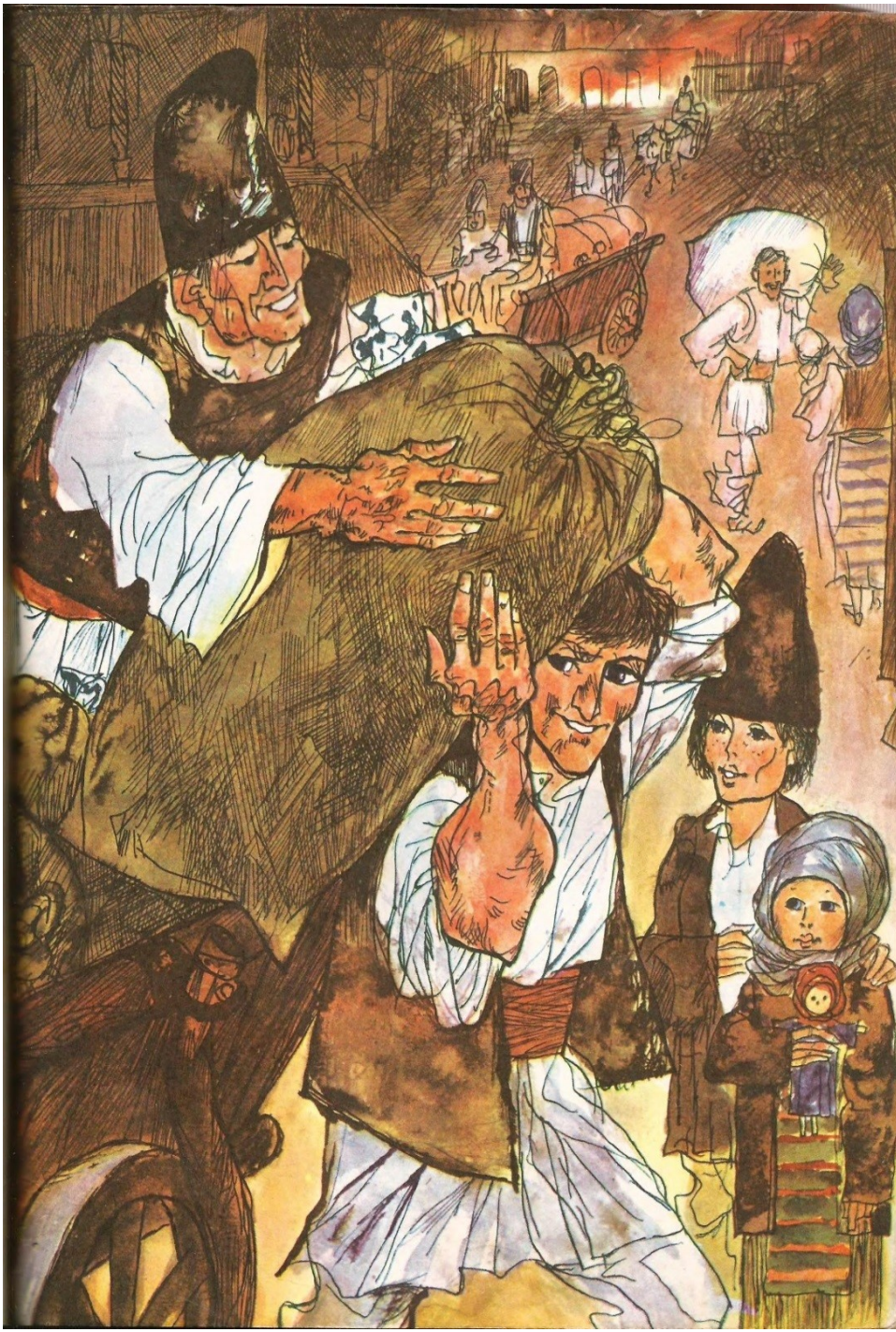
TROXIE

— De unde știi, moș Nicolae?

— L-am auzit vorbind pe domnu' Aurică. Spunea că te-a dat pe listă, şi că ăl mai mare de la armată i-a făgăduit să te împuşte.

Tot aflasem ceva. Că Aurică scăpase cu viaţă, că pusese cuvânt ca să fiu împuşcat. Mă gândeam totuşi că fără cercetări şi fără judecată nu mi s-ar putea întâmpla aşa ceva. Uitasem că prin păduri şi prin scorburile dealurilor oamenii erau împuşcați fără cercetări si fără judecată, asemenea câinilor.

Cufundat în gânduri, n-am prins d veste când s-a apropiat de mine un ofiţer.

— Pentru ce nu mă saluţi mă, măgarule?

— Nu v-am observat…

— Ia poziţia de drepţi când vorbeşti cu mine. Ai făcut armata?

— Nu, că am fost scutit de comisia medicală.

— Aha, atunci am să te învăţ eu cum trebuie să saluţi, când întâlneşti un superior.

Şi m-a lovit sălbatic.

— Cum te cheamă, şi ce găinăreşti prin satul ăsta? Nu cumva eşti dintre ăi care au aţâţat răscoala?

I-am spus numele şi că sunt învăţător.

Ofiţerul a scos din buzunarul vestonului o foaie de hârtie, şi de la prima aruncătură de ochi a dat de numele meu. Era lista dată de arendaş.

— M-aş fi mirat să nu fii şi tu trecut. Şi încă în cap. Dacă te găseam fugar, te împuşcam pe loc. Pentru asta să nu fii bucuros, că ocazii mai sunt destule. Ia-o înainte, cu direcţia şcoala. Si să nu încerci să fugi, că te ciuruiesc cu pistolul. Eu unul aş împuşca pe toţi învăţătorii, numai voi aţi asmuţit răscoala!

Turbat şi cu pistolul în mână cum era, aş fi greşit răspunzându-i.

Sala de clasă pe care o făcusem să se umple de şcolari, în care mă desfătam ascultându-le cântecele şi

ciripitul silabisirilor din abecedar, se ticsea acum de o lume înfrântă, cu feţe sângerânde şi umflate, cu pielea trupurilor crăpată de loviturile de vergi şi de curelele centurilor. Aruncându-mi ochii peste ei, mi-am simţit inima strânsă. Căutam să-l văd pe Dinu Vornicul, pe alţii care mă ajutaseră să înfiripez şcoala, banca, cooperativa. Nu era niciunul şi nu-mi puteam închipui altceva decât că fuseseră împuşcaţi. Mi-am îndreptat atunci privirile spre fereastră, înălţându-le sus, sus, până către bolta cerului care se însenina parcă să le lumineze şi să le încălzească sufletele. Şi am oftat, gemut, dându-mi seama că de nicăieri nu mai putem aştepta o dreptate care să-l scoată pe ţăran din nevoile în care se zbătea, într-o lume în care nu era socotit altfel decât ca vită de muncă.

Am fost legaţi cu frânghii, cot la cot, în rânduri de câte şase, şi porniţi către oraş unde ne aşteptau temniţele.

Trei zile nu ne dăduse nici mâncare, nici apă să bem şi ne simţeam cu toţii leşuiţi şi slăbiţi din puteri, cu buzele arse de sete. În batjocură, din când în când ofiţerul poruncea:

— Ţineţi cadenţa, bandiţilor. Şi să nu văd unul că face pe leşinatul, că-l împuşc pe loc. Vă satur eu să mai faceţi altă dată răscoală!

Satele prin care treceam arătau unul ca altul. Golite de oameni, cu steaguri din pânză albă înfipte sub streaşinile caselor, semn că s-au potolit şi au făcut pace. Din porţi ne petreceau cu privirea femeile cu ochii plânşi, cu clătinări din cap a milă. Ne priveau pe noi şi li se părea că-şi văd bărbaţii sau feciorii, legaţi tot atât de strâns, flămânzi şi însetaţi, cu mersul poticnit de osteneală.

Din conacele altădată măreţe rămăseseră numai zidurile înnegrite de foc, peste care croncăneau stoluri de ciori, hambare golite şi cu uşile date la perete, şire de paie din care vântul răscolea cenuşa.

*

După o zi de mers fără popas, am intrat pe bariera oraşului. Străzile se înţesaseră de lume care să ne privească în drumul nostru către temniţă. Văzuseră trecând parăzi militare pline de strălucire, în anul trecut, când regele îşi sărbătorise patruzeci de ani de domnie. Văzuseră manifestaţii cu muzici şi urale după izbânzile în alegeri, văzuseră, poate, oameni necăjiţi prinşi în lanţuri pentru că îndrăzniseră să ceară un drept al lor. Dar nu văzuseră niciodată convoaie de oameni dezbrăcaţi şi cu feţele scofâlcite, legaţi în şţreanguri, ca într-o defilare înfăţişând ultima treaptă a suferinţei.

Ne-au dus în curtea prefecturii, unde era comandamentul militar pentru potolirea răscoalelor. În balcon a apărut un general, care a ascultat raportul ofiţerului cu escorta.

— Pentru ce i-ai mai adus până aici, domnule locotenent, când puteai să scapi de ei pe drum? Pentru asta am să-ţi fac mustrare scrisă. Du-i la cazarma regimentului de infanterie, pentru cercetări.

Ne-a aruncat o privire de ură şi a intrat în birou trântind uşa.

Mai târziu am aflat că şi el era proprietar de moşie şi că după felul cum se purtase cu clăcaşii nu scăpase de pârjolul răscoalei.

*

Când am intrat pe uşa odăii de cazarmă în care trebuia să fim închişi, n-a fost unul care să nu se întrebe unde vom mai încăpea şi noi. Din răsuflările arestaţilor aerul se îngroşase de nu se mai putea respira, ghemotoacele de oameni nu puteau sta pe podele decât în capul oaselor şi cu genunchii la gură. S-au strâns cât au putut, şi ne-au făcut şi nouă loc. Ştiau că suntem osteniţi şi cu picioarele umflate de mersul pe jos, bănuiau că mulţi dintre noi erau betejiţi din pricina bătăilor. Din sfertul de pâine pe care-l primiseră pentru hrană, s-au găsit destui

care să ne dea câte o bucăţică cu care să ne minţim burţile. Fărâmaţi de drum, nu ne mai era însă de mâncare. Ne dezlegase de frânghii, şi ne puteam mişca slobozi. Şi asta ni s-a părut ca o binefacere. Ne-am răsfrânt capetele, proptindu-le pe genunchi, şi am adormit butuc. Fără să mai auzim gemetele arestaţilor, consemnele de dincolo de ferestre ale sentinelelor, vestindu-şi unul altuia că în sectorul lor de pază totul este în ordine.

Am adormit şi eu, şi somnul ăsta mi-a făcut bine. Mă aşteptam să înfrunt şi alte necazuri, poate mai grele, şi trebuia să mă împlinesc în puteri.

Când m-am trezit, spre răsărit cerul se lumina dinspre ziuă. Acelaşi cer care arcuia deopotrivă peste cuprinsul ţării, peste lumea de asupritori şi de asupriţi. Îmi simţeam încheieturile trupului închircite, din pricina aerului zăcut. Viermăraia arestaţilor s-a mişcat greoi atunci când un plutonier apărut în uşa camerei a poruncit deşteptarea. Avea o listă în mână după care a strigat pe cei cărora le venise rândul pentru cercetări. Noi, cei din Buzducu, n-am fost strigaţi, ca unii ce venisem mai în urmă.

Mi-am rotit privirea peste cei închişi, şi am recunoscut pe câţiva învăţători cu care mă împrietenisem cu prilejul conferinţelor cercurilor didactice sau la revizorat. Eram înghesuiţi şi puteam vorbi între noi şoptit, să ne povestim întâmplările din satele noastre, peste care se abătuseră urgiile stăpânirii. Unii dintre ei, cei care fuseseră cercetaţi, abia se ţineau în capul oaselor şi-şi scoteau vorba gâfâit, parcă din adâncuri. Bătuţi atunci când fuseseră ridicaţi din sat, bătuţi când fuseseră cercetaţi, ca să-i silească să se recunoască vinovaţi sau să spună care au fost aţâţătorii şi căpeteniile răscoalei.

Ascultându-i, pătimirea mea de până aci mi se părea lucru de nimic. Auzisem de la cei arestaţi în urma mea că-mi răscoliseră casa căutând să-mi găsească însemnări sau cărţi care să mă învinuiască. Soţia, ca să scape de înjurăturile ofiţerului şi gradaţilor, fugise pe la careva dintre rude, lăsându-şi casa pustie. Ceea ce auzeam acum

însă le întrecea pe toate. Povestea învăţătorul Poenaru. Cu glasul slăbit, cu popasuri dese în care să-şi recapete respiraţia. Aş fi vrut să-l rog să-şi cruţe puţinele puteri pe care le mai avea, el însă se îndărătnicea să-şi descarce sufletul de obida care-l apăsa. Era, ca şi mine tânăr, venit în învăţământ numai cu gânduri de bine pentru luminarea oamenilor, pentru îndreptarea relelor care bântuiau satul. Şi, prin asta, duşman al arendaşului, care se vedea stăvilit în nelegiurile lui. Găsise acum prilejul să-l înlăture, şi se bucura văzând că a izbutit. După potolirea răscoalei, deşi nu fusese păgubit cu mai nimic, îl învinuise că el, şi numai el, învăţătorul, le fusese aţâţător oamenilor şi-i îndemnase să-l fugărească şi să-l jefuiască de agonisirea vitelor şi bucatelor.

Şi minciunile lui au rămas crezute.

Povestind, i se uscase cerul gurii, şi de nicăieri nu putea găsi un strop de apă. Cu glasul mai scăzut a continuat totuşi:

— Eram în clasă şi făceam lecţiile cu elevii, când au năvălit jandarmii să mă ridice. Mi-au pretins să stau în faţa lor în poziţie de drepţi, şi aşa, fără să-mi dea răgaz să scot o vorbă de apărare, au început să mă lovească pe întrecutele cu pumnii şi palmele, însângerându-mi faţa. Copiii s-au speriat şi au început să ţipe, căutând să sară pe ferestre şi să fugă.

Se vede că-l loviseră şi în coşul pieptului, că-l îneca tusea. Şi-a plecat capul pe genunchi, ca să se liniştească, sau ca să-şi acopere lacrimile izvorâte din aceste dureroase amintiri. Am făcut atunci greşeala să-l întreb dacă a fost chemat pentru cercetări. Poenaru şi-a ridicat mâna şi a scuturat-o, semn că de asta nu vrea să-şi mai aducă aminte. M-a lămurit însă un ţăran de alături:

— Când a venit de acolo nu se mai ținea pe picioare, şi l-au adus târâş. Ca pe noi toţi, de altfel, care au trecut prin iadul ăsta!

Se lăsase înserarea şi oamenii continuau să vorbească între ei. Îşi povesteau necazurile, toate parcă la

fel. Din vorbele lor, pe care căutam să le prind în auz, înţelegeam amărăciunea vieţii pe care o duceau. Printre ei se auzea unul care spunea:

— Calul bate din picior când îi este sete, vita când mugeşte cere nutreţ. Dar noi, cei care flămânzim, cum putem altfel să ne cerem, pentru noi şi copiii noştri, dreptatea?

— Aşa este, însă, vezi bine că am dat de năcaz.

— Văd, dar sămânţa aruncată pe ogor până nu putrezeşte, nu face rod. Ne vor omorî pe noi, vor veni copiii noştri şi vor avea altă viaţă.

Auzisem că în Băileşti răscoala fusese mai viforoasă, şi s-a întâmplat să intru în vorbă cu un ţăran din partea locului. Era îmbrăcat cu nădragi largi, din dimie groasă bătută la piuă, cu palţne de om muncit şi faţă încruntată. După vorbă, părea să fie de pe lângă Dunăre. L-am întrebat aşa ca să fim auziţi numai între noi.

— Dumneata eşti din Băileşti?

— Da.

— Pe la dumneavoastră s-a tras cu puştile?

— Cu puştile mai puţin, în schimb cu tunurile… Ne-au prăbuşit peste o sută de case, ne-au ars nutreţurile rămase de peste iarnă, şi ne-au omorât femeile şi copiii, bătrânii care nici măcar nu s-au putut mişca din casă. Aşa au vrut domnii, şi noi nu mai putem spune nimic… Am un băiat în Moldova şi lucrează undeva într-o gară, şi după cum îl ştiu de vrăjmaş boierilor, mă tem să nu-l fi închis sau împuşcat! Şi de aflat, n-am de unde să aflu.

— Păi, asta a fost o răscoală a celor de la sate, i-am spus. Dacă lucrează în gară…

— Aşa-i! Dar n-ai auzit că în multe locuri muncitorii oraşelor s-au ridicat pentru dreptatea ţăranilor? Ca să nu ne mai bată şi să nu ne omoare degeaba. De frica lor ştiu domnii mai mult decât de-a noastră.

A intrat în vorbă şi unul de alături, care până atunci părea că doarme şi nu ia seama la şoapta noastră.

— Cum să nu ţină cu noi, că doar şi ei, lucrătorii de

prin fabrici, de prin gări, tot de la sate au pornit. Sunt fraţii noştri şi suferă ca şi noi, silnicii şi nedreptăţi din partea boierilor de la oraş.

Omul vorbea repezit, cu durere în suflet. S-a aplecat şi mai mult spre noi şi a adăugat:

— Într-o gară din Moldova muncitorii au deschis vagoanele cu arestaţi.

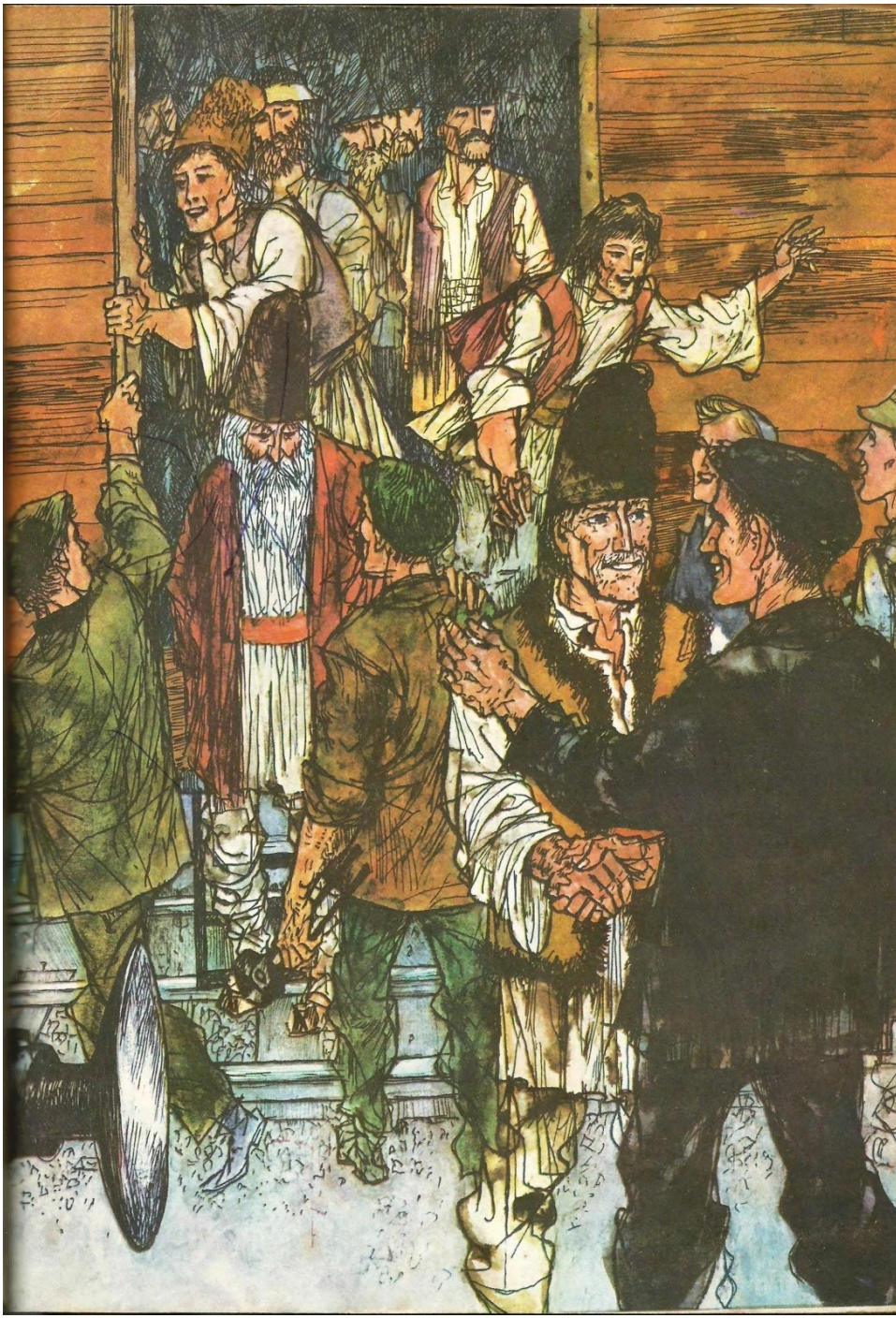

Fără voie am privit toţi trei spre uşă. Rămânea ferecată, n-avea cine s-o deschidă.

Treptat camera de închisoare s-a învăluit în întuneric. Avea un bec în mijlocul tavanului, nimeni însă n-a îndrăznit să-l aprindă.

Începuse să mă prindă grija zilei de mâine, când voi fi chemat la cercetări, şi somnul nu se lipea de mine. Aveam în faţa mea fereastra prin care puteam să privesc cerul încărcat de stele şi mă uşuram la gândul că mă pot bucura, asemenea oamenilor liberi, de frumuseţile lui. Acelaşi cer care arcuia şi peste satul nostru, la care priveau în acel ceas părinţii şi femeile noastre.

Glasul alungit al sentinelelor m-au smuls din închipuirile mele.

— Numărul unu, bine!… Numărul doi, bine!…

Mi-am răzimat şi eu capul pe genunchi, şi n-am întârziat să adorm. Şi nu m-am trezit decât atunci când oamenii au început să se vaite mormăit de închirceala picioarelor. De dincolo de uşă se auzea zdrăngănit de sabie, semn că ofiţerii cu cercetările veniseră să-şi înceapă slujba. Am amuţit cu toţii, cuprinşi parcă de îngheţ. Aşteptam să se deschidă uşa şi să apară jandarmul cu lista după carc să-i strige pe cei cărora le venise rândul. Parcă într-adins ca să-mi prelungească chinurile aşteptării, pe mine nu m-a strigat. De la noi din Buzducu i-a strigat numai pe doi. S-au îndreptat spre uşă şi parcă într-adins s-au şters de mine. Le-am şoptit:

— Curaj, nene Ioane… Curaj Stane…

— Şi curajul ăsta are o margine, dascăle!

Când s-au înapoiat, aveau obrajii roşii. Erau totuşi veseli, de parcă nu li se întâmplase nimic.

— Cum a mers, fraţilor?

— Bine, dascăle. Dumnealor au scris ce au vrut, si noi am iscălit prin punere de deget. Că dacă era să ne punem contra, ne alegeam cu frângere de oase și tot acolo ajungeam!

Jandarmul mi-a strigat numele, şi nu mi-a mai rămas

timp să aleg binele din rău.

M-am găsit în faţa unui căpitan mustăcios care să mă judece, a unui plutonier care scria procesele verbale, şi a doi jandarmi al căror rost nu l-am înţeles de la început.

— Ce meserie ai?

— Învăţător.

Aha! Mă miram să fi fost altceva. Popă, învăţător, aţâţător la răscoală… Să-mi spui cine a fost cel care a pus foc conacelor? Din îndemnul tău, fireşte.

— N-am îndemnat pe nimeni la un astfel de lucru, şi nu-i ştiu pe vinovaţi!… Am stat în casă în ziua răscoalei cu care n-am avut niciun amestec.

Căpitanul a râs sec şi s-a adresat celor doi jandarmi, care parcă numai asta aşteptau.

— Ia vedeţi, măi băieţi, poate că-l faceţi voi să-şi aducă aminte!

Atunci mi-am dat seama de rostul celor doi jandarmi, care stau parcă la pândă. Din câţiva pumni m-au trântit cu faţa la podea. M-au lovit cu vinele de bou, m-au pisat cu cizmele. Când mi-am ridicat capul, l-am văzut pe căpitan pufăindu-şi ţigara şi răsucindu-şi mustaţa. După care am leşinat.

— Mai mişcă, mă?

— Mai mişcă, domnu’ căpitan!

— Asta înseamnă că nu i-a fost de ajuns!

S-au repezit din nou cu vinele de bou şi să mă joace cu picioarele. Şi nu s-au oprit decât atunci când plutonierul care scria declaraţia mea, a spus că este gata.

— Semnează, banditule.

Am iscălit, fără să ştiu ce.

— Să fie transferat la penitenciarul tribunalului, pentru judecată, cap de răscoală, otrăvirea cugetelor, jefuitor şi ucigaş. Eşi afară, criminalule!

Astea au fost vorbele cu care bravul căpitan m-a petrecut până m-a văzut ieşit pe uşă.

*

Peste două zile am ajuns şi la uşa judecătorului de instrucţie. Zdrobit din bătăi, fără niciun fel de nădejde de scăpare, încăput în ghearele unor oameni în faţa cărora zadarnic ai fi încercat să-ţi dovedeşti nevinovăţia. Eram mai mulţi aduşi pentru cercetări, şi în jurul nostru se adunaseră soţiile, părinţii şi copiii noştri ca să ne poată vedea. Plângeau şi ei, plângeam şi noi. Din mijlocul lor s-a desprins chipul rânjit al lui Aurică.

— Să te văd acum, dascăle, pe unde ai să scoţi cămaşa! Că dinspre partea noastră, eşti aranjat.

Eram între puşti şi nu puteam să-i răspund aşa cum se cuvenea.

L-au huiduit şi l-au înjurat oamenii, el însă a îngroşat obrazul şi a rămas pe loc. Ţinea să vadă până la urmă ce se va alege de noi.

În uşă a apărut grefierul, ca să facă linişte şi să ne strige pentru cercetări.

— Să intre învăţătorul din Buzducu.

Mi-am rotit privirile peste cuprinsul biroului, ca să-mi dau seama la ce mă pot aştepta. Judecătorul, un om slăbuţ, între două vârste, grefierul la fel. Şi niciun jandarm, fapt care m-a liniştit puţin.

— Ai aici în dosar o declaraţie dată la primele cercetări, prin care te recunoşti vinovat că ai îndemnat oamenii la răscoală, că te-ai pus în fruntea lor şi împreună cu ei ai spart hambarele cu bucate, aţi luat porumbul care se găsea pe câmp, făcut grămezi, şi aţi dat foc conacelor proprietarului şi arendaşului.

— Nu este nimic adevărat, domnule judecător!

— Dar această declaraţie e semnată de dumneata, şi ca învăţător şi ştiutor de carte ai putut s-o citeşti.

— N-am citit-o şi nu mi-a fost citită. Am iscălit-o şi atâta tot.

— Nu pot crede una ca asta.

Cum puteam să-i fac altfel dovada? Mi-am scos haina şi cămaşa de pe mine, dezgolindu-mi pieptul şi spatele. Şi le-am dat timp să mă privească şi să-şi dea mai bine seama de chinurile prin care am trecut. Eram peste tot vânătăi şi răni adânci care începuseră să se acopere de puroi.

— În condiţiunile astea, domnule judecător, oricare în locul meu ar fi iscălit orice i-ar fi pus înaintea ochilor. Vă rog să-mi iertaţi necuviinţa, însă am socotit că undeva trebuie să se ştie despre sălbăticiile care se petrec, împotriva legilor şi a omeniei.

Au rămas amândoi tăcuţi, poate ca să-mi lase timp să mă îmbrac, sau mai degrabă ca să-şi iasă din tulburarea sufletului.

— Te rog să stai pe scaun. Am citit dosarul, şi ştiu faptele de care te învinuieşte proprietarul, arendaşul şi primarul. Aş vrea să-mi spui dumneata acum, cu ce s-au făcut ei vinovaţi faţă de săteni, aşa ca să stârnească răscoala?

— Cu tot ce poate născoci un suflet înrăit. Primarul, un beţiv, după povaţa proprietarului n-a dat, ierni la rând, lemne de foc pentru şcoală. În felul ăsta urmărea s-o închidem. Sătenii, înţelegându-le mişelia, au trimis, zi de zi, copiii cu câteva braţe de lemne cu care să încălzim sala de clasă. Am găsit şcoala ruinată, şi tot sătenii au venit şi au dres-o, au curăţit-o şi au văruit-o. Şi asta i-a supărat. Am stăruit să facem o cooperativă în sat, ca oamenii să nu mai fie jupuiţi şi înglodaţi în datorii de către cârciumar, care nu e altul decât băiatul arendaşului. Am scos de la conducerea băncii populare pe primar, şi l-am înlocuit cu un om cinstit. Asta nu i-a convenit nici proprietarului, nici arendaşului, nici primarului, care împrumutau oamenii cu camete grele, şi-i îndatorau să le facă munci fără plată. Am vrut să smulg moşia din mâna arendaşului, şi să fac ca pământul să fie muncit de obştea sătenilor, şi domnul Tache, proprietarul, prin oamenii lui, s-a pus de-a curmezişul. Văzându-mă pornit să mă împotrivesc la toate tâlhăriile lor, au hotărât să mă omoare. Şi au tocmit un om, pe servitorul şcoalei, să mă spintece cu cuţitul. Îl ştiau

pelagros şi fără răspundere în faţa judecăţii, şi l-au amăgit că-i dau un rachiu şi un pachet de tutun dacă mă omoară.

— Un rachiu și un pachet de tutun…

— Da, domnule judecător. Pentru nelegiuiții ăștia, viața unui om hotărât să ajute la ridicarea satului, nu prețuia mai mult!

— Un rachiu și un tutun…

— Poate vi se pare de necrezut dacă vă spun că a doua zi când m-au văzut teafăr, Aurică, arendașul a căutat să se despăgubească de cheltuiala făcută, luându-i nenorocitului aceluia cureaua de la pantaloni.

Nu mai aveam răsufletul omului sănătos, și am făcut un popas de odihnă. Grefierul uitase să aștearnă pe hârtie mărturisirile mele, judecătorul își aplecase ușor bărbia spre piept.

— Dar grămezile de porumb le-au furat?

— Nu, domnule judecător, nu le-au furat… Era un drept cuvenit după munca lor, și puteau să și-l ia. Suntem în mijlocul lunii martie, și nici proprietarul, nici arendașul nu le împărțise oamenilor partea care li se cuvenea. Și asta numai în batjocură, ca să-i vadă flămânzi și îngenunchiați la scara conacului, cerșind să le dea câte un bănicior de porumb. Peste islazul vitelor au trecut cu plugul, pământul școalei l-au cotropit, domnul Tache a intrat cu gardul conacului peste mormintele cimitirului. Ca să le fure oamenilor ultimul bănuț din pungă îi încarcă la catastif cu datorii închipuite, le face procese și-i poartă pe drumuri la judecăți, îi pune la amenzi că nu și-au scos căciula din cap ca să-i salute sau că i-au vorbit de rău cândva.

Oamenii nu i-au mai putut răbda, și s-au răsculat, socotind că în felul ăsta vor scăpa de toate prigonirile îndurate până aci.

Ascultându-mă, judecătorul îşi ţinea capul tot aplecat spre piept, cu ochii pe o coală de hârtie pe care nu era scris nimic şi nu avea ce citi. Se vedea că se găseşte încurcat într-un hăţiş de

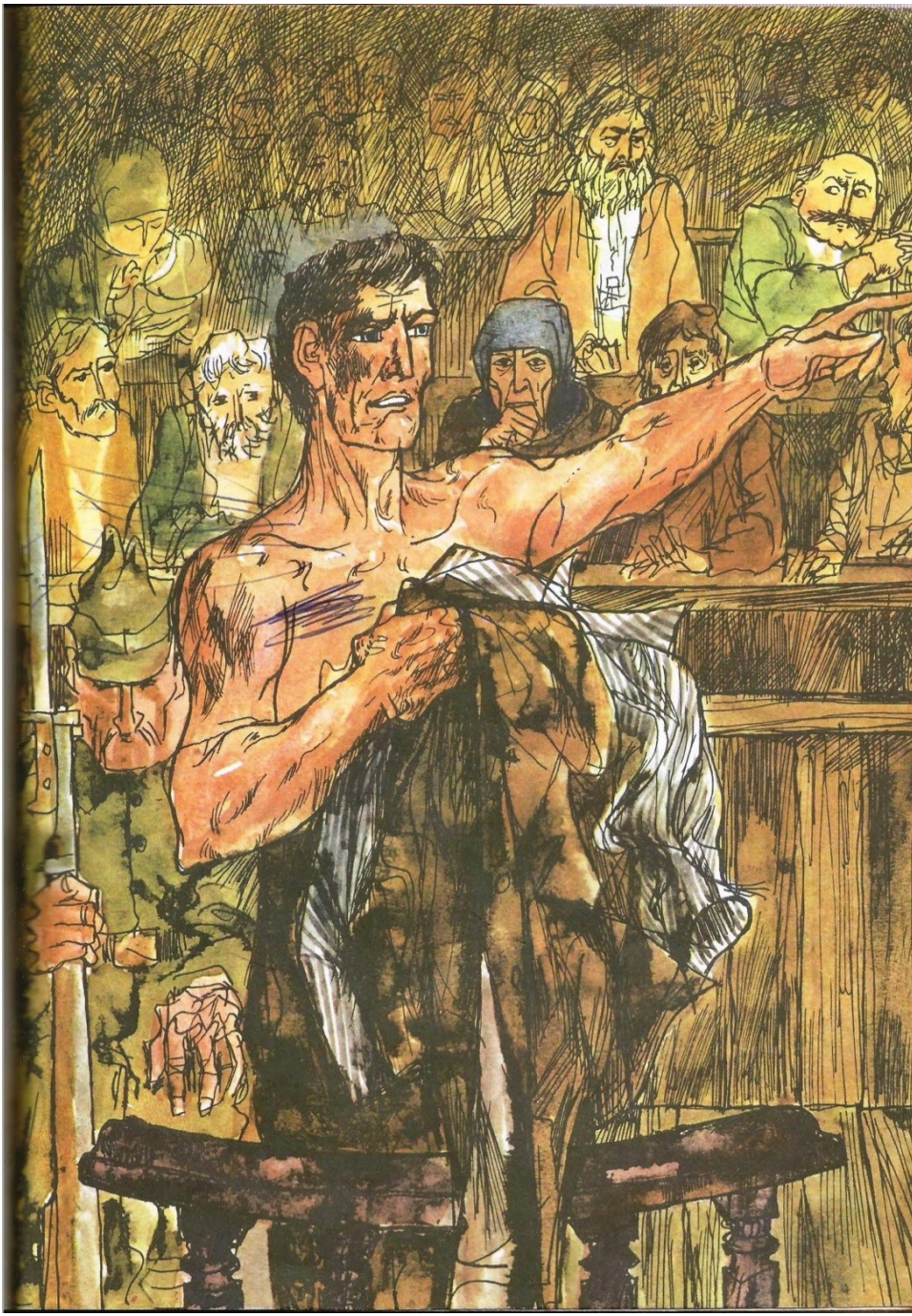

gânduri din care căuta să scape. Când şi-a săltat

capul i-am putut citi în priviri tulburarea.

— Au fost împuşcaţi mulţi oameni din satul dumitale?

— Nu ştiu. Dacă voi scăpa de aci am să mă duc în cimitir să le număr mormintele şi să le citesc numele de pe cruci.

Nu mai aveam ce să-i spun, nu mai avea ce să mă întrebe.

— Domnule grefier, te rog să dai o ordonanţă de neurmărire şi de punere în libertate imediată. Lasă-mi dosarul aici. Motivarea o redactez eu.

S-a ridicat în picioare şi mi-a întins mâna zâmbind fluturat.

— Câteodată este greu, în vremurile de acum, să judeci cu dreptate. Domnule grefier, să vină următorul. Şi spune-i gardianului că dumnealui este liber.

*

L-am văzut pe Aurică holbându-şi ochii şi tremurându-şi buzele, ca la o veste care-l înspăimânta. Şi i-am auzit glasul care mă petrecea din urmă.

— Ai avut noroc, dascăle, dar nu las eu lucrurile aşa. O să vadă el, domnul judecător…

*

Era către sfârşitul lunii martie şi de sub frunzişurile uscate ale pădurii răsăriseră ghioceii, se presărau smocuri de brânduşe. De obicei în acest timp argaţii boiereşti colindau satul şi strigau la porţile caselor să iasă oamenii pentru arătură. Câmpul se împânzea atunci de pluguri trase anevoie de vite care se clătinau de slăbiciune şi îngenunchiau pe brazde, aşa cum, din lipsa de nutreţ, ieşiseră din iarnă. Plesniturile de bici şi ocările ajutau prea puţin, şi oamenii trebuiau să tragă mai mult cu piepturile şi cu braţele ca să poată răscoli pământul.

În primăvara asta, peste şesul câmpului nu se mai vedea niciun om ieşit la muncă. Şi prin sat niciun argat care să strige poruncile boiereşti.

Se zvonise că m-am întors acasă, şi curtea mi-a fost năpădită de oameni. Nu atât ca să mă întrebe dacă m-am ales cu vreun beteşug sau pedeapsă, cât ca să afle ce mai ştiu despre ai lor, care se găseau încă închişi.

Le-am spus numai lucruri care să le dea nădejdea că s-ar putea ca pe curând să-i vadă acasă.

Şi i-am sfătuit să iasă la aratul şi semănatul de porumb, ca să nu rămână în toamnă fără mămăligă. Şi să-şi trimită a doua zi copiii la şcoală.

Când m-am văzut din nou la catedră, cu clasa plină de şcolari, mi-am simtit ochii înlăcrimaţi. Îmi aduseseră buchetele de flori, culese în ajun din pădure şi se uitau la mine ca să vadă dacă mă bucură. Le-am mulţumit, povăţuindu-i ca toată volbura trecută peste viaţa satului, s-o facă uitată. Vorbă de prisos, întrucât ştiam că printre ei se găsesc destui care-şi aveau părinţii închişi sau împuşcaţi şi nu se puteau împăca lesne cu gândul să nu-i mai vadă.

I-am pus să cânte, mai mult ca să le readuc în suflete seninătatea copilăriei. Un cântec ştiut pe care altădată îl intonau cald, cu voioşie. De data asta vocile lor mi-au părut uscate:

Ce e mai duios
Ce e mai frumos
Ca o zi de primăvară
Când pe cer se văd în zare
Fâlfâind din aripioare
Păsărele cântătoare
Şi-n livezi de floare pline
Roiurile de albine
Care-au colindat
Şi au sărutat

Cupele de miere pline.

Era, firește, cântarea unei primăveri după închipuirea poetului, fără nicio legătură cu aceea a anului 1907.

După ce am terminat programul am luat florile şi m-am îndreptat cu ele spre cimitir, ca să le pun pe mormintele celor uciși în răscoală. Drumul trecea prin faţa conacului proprietarului, şi nu putea fi ocolit. Parcă aşteptându-mă, domnul Tache sta în poartă şi-şi făcea socoteala pagubelor privind zidurile înnegrite de foc, grajdurile şi hambarele cu uşile scoase din balamale, curtea peste care se părea că bătuse un vânt al pustiului. Când am ajuns în dreptul lui, mi-a rânjit fioros şi mi-a arătat cu mâna înfăţişarea conacului.

— Opreşte-te puţin, dascăle, ca să-ţi vezi isprava!

Răspunsul potrivit nu l-am lăsat să întârzie. Am întins mâna şi eu şi i-am arătat mormintele proaspete ale celor uciși, care, ca un făcut, se înşirau de-a lungul gardului boieresc.

— Priveşte-ţi şi dumneata isprava, boierule! Şi adu-ţi aminte că după arătarea dumitale şi a arendaşului au fost uciși. Cine i-a îngropat în coasta conacului, a ştiut ce face. Ca să-i ai mereu în priviri, şi să-ţi aduci aminte de toate nelegiuirile cu care ţi-ai împovărat sufletul şi le-ai amărât viaţa. Conacul ăsta şi tot ce a fost în jurul lui din munca lor au fost făcute, a celor pe care te-ai bucurat să-i laşi flămânzi şi să-i asupreşti, să-i vezi acum în temniţe şi sub muşuroaiele de pământ. Ia seama, boierule, că s-ar putea să-ţi mai facă şi altă judecată.

— Asta este o ameninţare?

— Nu, boierule, o povaţă de care bine ar fi să ţii socoteală!

Când şi-a ieşit din uluială, mi-a rânjit din nou. Şi m-a întrebat în batjocură, sau numai ca să schimbe vorba:

— Şi acum încotro ai plecat, dacă nu te supără întrebarea?

— Să pun florile astea pe mormintele pe care dumneata le-ai săpat. Mă tem că n-o să am destule ca să le pot împodobi după cum li se cuvine.

— Învăţătura de carte te-a zăpăcit, dascăle! Şi cu ea ai să zăpăceşti şi puii ăia de opincari, cu care ai umplut şcoala!

— Şi de care, fireşte, te temi că nu se vor mai lăsa prostiţi şi au să te ţină din scurt cu socotelile!

L-am lăsat să bodogănească, şi am intrat în cimitir. Din căldura soarelui pământul prăvălit peste morminte aburea, închipuind, parcă, răsufletul morţilor. Le-am pus la căpătâie câte un bucheţel de flori, le-am citit numele pe crucile de lemn. În dreptul mormântului lui Dinu Vornicul am zăbovit mai mult, căutând să-i reînviu chipul, aşa cum l-am cunoscut. Şi am lăcrimat ca după un frate în care-mi aveam nădejdea că voi fi ajutat să risipesc tot mai mult din negurile care învăluiau satul.

*

Ascultându-mi sfatul, oamenii începuseră să-şi pună plugurile în brazdă. Presăraţi în câmp mai rar, îndemnându-şi vitele mai domol, făcând popasuri dese pentru odihnă.

Câte unul dintre ei ţinea pasul boilor cântând, asa ca să-şi răcorească sufletul:

Bate-i doamne pe ciocoi,
Cum ne bat şi ei pe noi...

Cântecul i se risipea în văzduhul în care nu se găsea cine să-l asculte. Brazdele, mai mult zgâriate, se aplecau în felii subţiri. Vitele se poticneau istovite de traiul de peste iarnă. Argaţii boiereşti îi priveghiau de la distanţă, cu teama de a se vedea şfichiuiţi pe spinări cu bicele. Furia cu care se desfăşurase răscoala le stăruia în minte şi nu-şi ieşiseră încă din spaime. Mai venise încă un jandarm, însă

de cum se însera niciunul dintre ei nu mai ieşea pe uliţă. Cât despre proprietar şi arendaş se răspândise vorba că au cerut să li se trimită câte o mitralieră, cu care să se apere în cazul unei noi răbufniri a răscoalei. Primarul nu mai intra în cârciumă, şi se îmbăta acasă.

Cârciuma arendaşului parcă-şi scoborâse tavanul, oamenii veneau puţini, beau de osteneală, tăcuţi, cu gândul la necazurile lor, la cei împuşcaţi sau rămaşi închişi în temniţe, la felul în care să-şi împace foamea, a lor şi a copiilor, în ziua de mâine.

Pufăiau cu toţii din tutun cu miros acru, sorbeau din pahare căutând să nu li se isprăvească băutura prea repede. Cârciumarul se părea că boleşte, şi nu-i mai batjocorea pe muşterii.

Când dintr-un ungher al cârciumii s-a auzit scârţâit de scripcă, oamenii şi-au ieşit din toropeală şi şi-au îndreptat privirile ca să ia seama lăutarului. Nu era din satul lor, şi nimeni nu l-a cunoscut. Era uscăţiv la chip, mai mult dezbrăcat decât îmbrăcat. Îşi ţinea bărbia aplecată pe lăută, şi cântecul lui părea parcă poruncit pe potriva sufletului oamenilor. Trăgea cu arcuşul pe strune, şi îi împlinea înţelesul cu vorbe de el ticluite.

Până la urmă oamenii şi-au dat seama că se abătuse prin sat mânat de foame, şi că trebuie miluit. Cântecul lui însă merita mai mult. Nimeni nu şi-a mai dus paharele la gură, şi s-au simţit înţepeniţi pe scaune.

Arendaşii sunt prea răi
Nu vor să ştie de noi
La noi una, la ei trei
De-aia ne-am chitit pe ei.
Că ne lua una şi una,
La tot pogonul, găina.
Când mergeam la socoteală
Mai datoram încă-o vară.
Ce să mă fac frăţioare,

Că mi-e gândul la pogoane
Că-mi mor copiii de foame!
Pentru o vacă ce aveam
Toată vara îi munceam.
Venea ţăranul la scară
Cu căciula-n subsuoară
Şi mi-l da pe uşă-afară.
Împărate,
Luminate,
Fă-ne şi nouă dreptate
C-ai ars ţara jumătate.

Şi-a zgândărit coardele scripcei, ca să-şi ia răgaz de răsuflat şi să-şi aducă aminte despre ce mai avea de povestit.

La Băileşti când sosea
Armata se întocmea
Ocol comunei că-i da…
Tunurile le-aşeza
Şi începea a trăgea
Casele mi le-aprindea
Lumea se înspăimânta
Şi câinii schelălăia.
La Mălăeşti, la Nae Pop
Au curs gloanţele potop
Şi-au făcut mare omor
Curgea sângele izvor
Mai rău ca la abator.

Unul dintre oameni i-a întins un pahar în care-i mai rămăsese un rest de rachiu. Lăutarul l-a dat în lături, căutând să-şi isprăvească cântecul.

Armata noastră, armată
Tot un sânge, tot o soartă,

Trage-n mamă, trage-n tată
Că aşa e comandată
Şi-i şade şeful în spate
Dacă nu trage, îl bate
Ba-l condamnă şi la moarte.

Foaie verde de trifoi

O veni vremea de-apoi
Să punem primari din noi
Şi să-i judecăm pe ciocoi.

Când l-au văzut cu cântecul sfârşit s-au căutat în chimire şi i-au pus fiecare câte un gologan în palmă.

Scripcarul a plecat şi nimeni nu s-a întrebat de unde venise, încotro s-a dus şi unde şi-a făcut somnul de peste noapte. Pare-se că umbla din sat în sat şi acolo unde găsea oameni adunaţi, le cânta povestea cu răscoala.

După pârâciunea cârciumarului jandarmii l-au căutat a doua zi, însă nu i-au mai dat de urmă.

*

— Ei, dascăle, acum ce ţi-ai mai pus în gând să faci, aşa ca să pricopseşti satul?

Era glasul domnului Tache, care mă ajunsese din urmă. Mi-am întors capul şi am răspuns domol, aproape prieteneşte:

— Sunt destule de făcut, domnule Tache. După ce mi-oi vindeca trupul din bătăile pe care ştii bine că le-am suferit la cercetări, m-am înţeles cu oamenii să mărim şcoala cu încă o sală de clasă, să ridicăm, cu ce ne-om înlesni, un cămin cultural, să începem un curs de seară pentru neştiutorii de carte. Pentru rest, om mai vedea…

Socotind că l-am înveninat destul, l-am salutat ca pe un om care te încurcă din treburi şi vrei să scapi mai repede de el.

— Aş fi vrut să stau mai mult de vorbă cu dumneata, dascăle! Vino pe la mine, la conac…

— Mai sigur mă găseşti dumneata la şcoală, domnule Tache. Şi anume, în recreaţia mare, când sunt mai liber.

Spuneau oamenii, care s-au întâmplat pe aproape, că domnul Tache, proprietarul, m-a petrecut din urmă cu o înjurătură, lucru care nu m-a mirat, socotind-o pe potriva

nădufului pe care-l simţea.

*

Terminasem de citit caietul şi căutam să-mi ies din tulburare. Chipul dascălului Nicu mi se limpezea mai mult ca totdeauna în minte, cu trăirea lui presărată de lupte neobosite, cu înfrângerile şi înălţările legate de slujba lui de luminător al satului. Când s-a apropiat mama de mine, nu i-am simţit paşii.

Era bătrână, mărunţică la trup, cu mersul parcă plutit. De muncit însă, muncea mai mult decât o îndatorau puterile şi vârsta. Îmi crescuse băiatul, singurul pe care-l aveam, şi se bucura nespus ştiind că din spiţa dascălului Nicu sta să lăstărească încă un învăţător. În închipuirea ei mă vedea tot ca în anii copilăriei mele, şi nu ştia cum să mă îngrijească mai bine.

— Ce treburi ai avut Ionică, şi cum de nu te-ai culcat până la vremea asta? Că, iacă-tă, a început să se lumineze de ziuă!

Mi-am aruncat privirile spre fereastră, şi mi-am dat seama că vremea trecuse pe nesimţite, şi că cerul începuse să albăstrească dinspre ziuă. Şi, iarăşi, că mama rămăsese trează întreaga noapte, îngrijorată de neodihna mea. M-am lăsat moale pe spătarul scaunului, şi am zâmbit cu gândul ca s-o liniştesc.

— Am stat de vorbă cu tata, care mi-a povestit în cuprinsul caietului ăstuia lucruri pe care n-am să le uit niciodată!

— Atunci însemnează că nu ţi-ai pierdut vremea degeaba! Ar trebui însă să te odihneşti puţin. Ştii bine că astăzi este sărbătoarea închiderii de an şcolar, şi că tu, ca cel mai în vârstă dintre învăţători trebuie să împărţi premiile şi să ţii o vorbire… Şi parcă te auzeam că are să mai fie ceva.

— Da, da, o să mai fie…

Răspunsesem cu gândul plecat în altă parte şi

vorbele ei m-au făcut să tresar.

— O să mai fie şi altceva, mamă, şi bine ar fi să vii şi dumneata la serbare, ca să te împărtăşeşti, după cuviinţă, de bucuria la care ai să fii faţă! O să se deschidă un muzeu, care să înfăţişeze viaţa satului nostru din trecut şi de acum. Sunt mărturii despre bordeiele în care au muncit bătrânii noştri, despre traiul anevoios pe care l-au dus, despre casele şi gospodăriile ridicate acum cu care oamenii şi-au schimbat viaţa.

Vorbeam pripit şi netezeam apăsat cu palma copertele caietului cu însemnările dascălului Nicu. Peste faţa mamei mi s-a părut că se aştern umbre de întristare.

— Şi tu ce ai dus acolo, Ionică?

— N-am dus nimic până acum, dar am să duc astăzi. Avem zece învăţători tineri, foşti elevi ai mei, care s-au arătat cu toţii bucuroşi pentru astfel de treabă, şcolari care s-au întrecut să înzestreze muzeul, după puterile lor, înţelegând cu toţii că este vorba de o înfăptuire cu care satul să se mândrească.

Nedumerită, mama a ţinut să întrebe:

— Şi unde aţi avut loc să le rânduiţi pe toate?

Uitase că acum aveam şcoală nouă, cu două caturi, şi în mintea ei stăruia amintirea vechei clădiri în care îşi făcuse slujba dascălul Nicu. Când şi-a venit în fire a clătinat din cap cu tristeţe.

— Săracu’ taică-tău, de-ar fi trăit să le vadă şi el pe toate astea! El care şi-a amărât viaţa de dascăl într-o şcoală în care abia îţi puteai trage sufletul! Singur, chiar atunci când şcolarii au sporit la număr şi-au început să-l prididească, cu copii înghesuiţi într-o sală de clasă în care lumina soarelui se prefira săracă prin ochiurile de geam ale ferestrelor.

— Vremurile de acum sunt schimbate, mamă!

— Sunt schimbate, Ionică, de asta îmi dau seama şi eu…

*

Am deschis ferestrele, ca să-mi alung în răcoarea dimineţii oboseala nopţii nedormite, să simt mirosul de grâu copt care se alungea din clăile cooperativei agricole, al fânului din coasa a doua care se usca pe postaţe, aburul pământului care se ridica din miriştile răscolite în ajun de fiarele plugurilor trase de tractoare. Şi să ascult mai bine ciricăitul păsărelelor cuibărite printre frunzele coardelor de viţă care-mi îmbrăţişa casa şi se încărcau de ciorchinele de struguri.

M-am îmbrăcat grăbit, cu gândul să străbat în lung uliţa care se croia pe mijlocul satului, şi să privesc, o dată mai mult, noua rânduială a caselor. Erau cu toate schimbate, şi nimic nu mai era rămas din câte se cuprindeau în însemnările dascălului Nicu. Case ridicate pe temelii de piatră, acoperite cu ţigle, curţi îngrădite cu garduri primenite din vopsea, cu uluci printre care se vedeau straturi de flori care sticleau picurate de rouă. Prin ferestrele care începuseră să se deschidă se auzeau cântecele de înviorare ale aparatelor de radio, în porţi oameni îmbrăcaţi sărbătoreşte aşteptau să vină ceasul când să se îndrepte către şcoală, unde aveau să se bucure de bucuria copiilor care-şi încheiaseră încă un an de învăţătură. Mergeam domol, ca să nu-mi scape nimic nevăzut. Le ştiam pe toate, mi se părea însă că acum le văd întâi. Însemnările dascălului Nicu îmi cutremuraseră sufletul, şi drumul ăsta, cu tot ce mi se presăra în cale mă liniştea. Casa în care mă născusem, după cum era de şubredă se prăbuşise, şi pe locul ei pământul fusese netezit şi semănat cu iarbă şi flori, cu tei care-şi răspândeau parfumul şi bolteau deasupra băncilor de popas, închipuind o adevărată grădiniță de odihnă.

M-am oprit mai îndelung în dreptul ei, şi mi s-a părut

că chipul tatei se ridică dintre straturile de flori şi-mi zâmbeşte împăcat. O înfăptuiseră pionerii şcoalei, copiii pe care-i iubise trăind, şi le dorea din străfundul sufletului o viaţă neumbrită de lipsuri şi îngrijorări. Aş fi vrut să-mi lungesc mersul până la vechile conace boereşti, prefăcute acum în magazine cu vitrine largi, ca să le privesc din nou rafturile încărcate cu de toate.

M-a întâmpinat însă glasul primarului satului, oricând gata să sprijine munca oamenilor de bine, care mai în glumă, mai în serios, mi-a amintit că mi-am încurcat drumul, şi că este timpul să mă îndrept către şcoală. Am râs amândoi şi ne-am întovărăşit ca să ajungem la locul unde eram aşteptați.

*

De cum ne-am apropiat de şcoală, i-am putut vedea curtea şi scările de la intrare înţesate de lume. În faţă, o întreagă armată de pionieri, cu buchete de flori în mână. Buchete de maci de câmp, de romaniţe şi trandafiri. Înainte de a ajunge printre ei au năvălit peste mine şi mi-au pus florile în braţe, iar unul mi-a urat sănătate şi ani îndelungaţi, ca să pot ajuta şi mai departe la luminarea satului. În capul scării am zărit-o pe mama. Îşi scosese batista şi-şi ştergea lacrimile care-i şiruiau pe obraz.

Când ne-am văzut intraţi în camera muzeului şi trebuia să rostesc cuvântul de deschidere, mi-am simţit glasul sugrumat de emoţie. Jur-împrejurul pereţilor se înşiruiau o sumedenie de fotografii şi obiecte, care mărturiseau întreaga istorie a satului. M-am adunat în puteri, şi scoţând din buzunar caietul cu însemnările dascălului Nicu i l-am predat unuia dintre învăţători, cu rugămintea să-l citească şcolarilor, ca să afle şi ei despre volbura răscoalei care ne-a bântuit ţara şi satul, în năzuinţa ţăranilor de a apuca vremurile pe care le trăim acum. După care să-l aşeze în rândul celorlalte mărturii care stau faţă şi trebuie să le cercetăm cu evlavie.

Rostind anevoie aceste puţine cuvinte, mi s-a părut că în mijlocul nostru se amestecă duhul dascălului Nicu, al lui Dinu Vornicul, al tuturor morţilor care au căzut răpuşi de gloanţe în timpul răscoalei, sau le-au putrezit oasele prin temniţe, ispăşind îndrăzneala de a cere o dreptate pentru cei apăsaţi şi vitregiţi.

Am împărţit premiile zâmbind, cuprinzând în priviri tineretul ăsta nou care se născuse sub o altă zodie, şi se asemuia aidoma visului de-o viaţă al dascălului Nicu.

Lector: VINICIU GAFIŢA

Apărut 1973
Tiraj 55.300